

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Prof. RNDr. Jan Jelínek, DrSc. - muzeolog“ vypracovala sama, pouze s využitím pramenů a literatury v práci uvedených.

V Brně 28. června 2006

.....

Obsah:

I. ÚVOD.....	s.9
II. STUDIUM.....	s.11
III. MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM.....	s.14
1. Anthropos.....	s.14
1.1. Založení Anthroposu prof. dr. Karlem Absolonom.....	s.14
1.2. Německá okupace.....	s.15
1.3. Navázání na Absolonovu myšlenku dr. Jelínkem, založení Ústavu Anthropos.....	s.16
1.4. Výzkumy Ústavu Anthropos.....	s.18
1.5. Budování nového pavilonu Anthropos v Pisárkách.....	s.19
1.6. První výstava v pavilonu Anthropos „Umění skalních maleb“.....	s.22
1.7. Expozice „O původu a vývoji člověka a počátcích jeho kultury“.....	s.23
1.8. Další aktivity Ústavu Anthropos.....	s.25
1.8.1. Publikační činnost.....	s.25
1.8.1.1. Monografická řada „Anthropos“.....	s.25
1.8.1.2. Mezinárodní časopis „Anthropologie“.....	s.26
1.8.2. Organizační činnost.....	s.27
1.9. Další působení dr. Jelínka v Ústavu Anthropos.....	s.28
1.9.1. V čele Ústavu Anthropos.....	s.28

1.9.2. Tvůrce expozic a specifické výstavní pojetí.....	s.30
1.10. „Unikátní“ Ústav Anthropos.....	s.31
1.11. Současná rekonstrukce pavilonu Anthropos.....	s.32
1.11.1. Stavebně-technické úpravy.....	s.33
1.11.2. Nová expozice.....	s.33
1.11.3. Shrnutí.....	s.35
2. Ředitel MM.....	s.36
2.1. Změna organizační struktury MM.....	s.37
2.1.1. Krasové oddělení.....	s.38
2.1.2. Moravská galerie.....	s.38
2.1.3. Etnografický ústav.....	s.38
2.1.4. Literární oddělení.....	s.39
2.1.5. Mendelianum.....	s.39
2.1.6. Metodicko-muzeologické oddělení.....	s.40
2.2. Rekonstrukce budov.....	s.41
2.3. Nová koncepce, shrnutí.....	s.42
IV. KATEDRA MUZEOLOGIE.....	s.44
1. Založení katedry dr. Helfertem.....	s.44
2. Obnovení výuky dr. Jelínkem.....	s.45
2.1. Odborné personální obsazení v muzeích.....	s.45
2.2. Možnosti studia muzeologie.....	s.46
2.3. Zasedání vědeckých rad.....	s.47
2.4. Počátky výuky.....	s.48
2.5. Prosazování muzologie jako vědního oboru.....	s. 50

V. ICOM.....	s.53
1. Vstup do ICOM.....	s.53
2. Dr. Jelínek prezidentem ICOM.....	s.54
3. Dr. Jelínek čestným členem ICOM.....	s.57
VI. ZAHRANIČNÍ EXPEDICE.....	s.59
1. Arnhemská země.....	s.60
2. Centrální Sahara.....	s.61
VII. PEDAGOGICKÁ ČINNOST.....	s.64
1. Přednášky na českých univerzitách.....	s.64
2. Přednášky v zahraničí.....	s.65
3. Udělení akademického titulu.....	s.65
VIII. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ ČINNOST V OBORU ANTROPOLOGIE.....	s.68
1. Terénní výzkumy v Čechách.....	s.68
2. Objevy a hypotézy.....	s.70
2.1. Paleoantropologie a prehistorická antropologie.....	s.70
2.2. Kulturní antropologie.....	s.71
3. Konference a předsednictví v antropologických společnostech.....	s.71
4. Publikace, rozhlas, televize.....	s.72
IX. ZÁKLADNÍ ÚDAJE V DATECH.....	s.75
1. Vzdělání.....	s.75
2. Praxe.....	s.75
3. Pedagogická praxe v Čechách.....	s.76
4. Přednášky vyžádané v zahraničí.....	s. 76
5. Vědecké práce, výzkumy v terénu a zahraniční expedice.....	s. 77

6. Tituly, hodnosti, členství ve vědeckých společnostech.....	s. 79
7. Kongresy - pořádání a předsednictví.....	s. 80
X. VÝBĚR Z MUZEOLOGICKÉ LITERATURY BIBLIOGRAFIE	
DR. JELÍNKA.....	s. 81
XI. ZÁVĚR.....	s. 83
RESUMÉ.....	s. 86
ODKAZY A POZNÁMKY.....	s. 87
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	s. 98
1. Prameny.....	s. 98
1.1. Osobní odposlechy.....	s. 98
1.2. Písemné prameny.....	s. 98
2. Literatura.....	s. 99
2.1. Monografické publikace.....	s. 99
2.2. Příspěvky v seriálových publikacích.....	s. 101
3. Elektronické zdroje.....	s. 102
PŘÍLOHY.....	s. 104
1. Seznam příloh.....	s. 104
2. Přílohy.....	s. 105

Seznam použitých zkratek:

FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
FF UJEP	Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně
ICOFOM	International Comitee for Museology ICOM - International Council of Museums
ICTOP	International Committee for training of personnel
LF MU	Lékařská fakulta Masarykovy univerzity
MNV	Městský národní výbor
MM	Moravské muzeum v Brně
MU	Masarykova univerzita
MZM	Moravské zemské muzeum
ONV	Okresní národní výbor
PřF MU	Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
ÚAM FFMU	Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

I. ÚVOD

Doba dětství a dospívání lidského jedince bývá spojena s představami, sny a hrami. Děti se často vtělují do rolí jiných osob, zvířat či věcí, představují si určité profese, chování a činy. Již v tomto období her bývá možné vyvodit z nich zájmy člověka, jeho záliby, koníčky a zaměření. Postupem doby se tyto hry změny v hloubější zkoumání a pozorování. Někdy se stanou celožitelným koníčkem, jindy naopak přivedou k významnému rozhodnutí o profesním zaměření.

Právě tento druhý případ zasáhl prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc. (dále jen dr. Jelínek). Splnil se mu dětský sen. Jako malý chlapec si hrával na indiány, miloval přírodu, trampoval, zajímal se o kultury přírodních národů. Tyto zájmy ho přiměly ke studiu přírodních věd a on si myslel, že je o krok blíže k svému dávnému snu - studovat vývoj člověka a s tím spojené kultury přírodních národů. I když začátky jeho pracovního nasazení nebyly přesně to, co si představoval, nezaobíral se přesně tím, čím chtěl, přece nakonec dokázal prosadit své nápady a myšlenky. Pomohly mu přiblížit se a posléze i nastoupit na cestu zkoumání a objevování v podobě výzkumů a zahraničních expedic. Přese všechno si cestu k naplnění svého snu našel, i když musel vykonat spoustu věcí kolem a kolem, které se staly neméně důležité, než jeho objevy a teorie. Je až neuvěřitelné, do kolika osudů stačil zasáhnout, kolik skutečností dokázal změnit a ukázat ten správný směr. Vyžadovalo to roky snažení, namáhání, odříkání a znovupřesvědčování o správnosti dané věci. Dnes je jeho jméno v odborných kruzích známé a uznávané po celém svě-

tě.

V této diplomové práci bych chtěla nabídnout čtenáři přehled o profesní dráze dr. Jelínka, přiblížit jeho činy a názory zejména po stránce muzeologické. Chtěla bych ho představit jako budovatele nového a zcela atypického muzejního zařízení, tvůrce expozic, ředitele jednoho z největších a nejstarších českých muzeí, průkopníka muzeologické výchovy, prezidenta nejvlivnější mezinárodní organizace muzeí, pedagoga, vědce, spisovatele a v neposlední řadě jako moudrého člověka s nesmírným odhodláním, pílí, houževnatostí a nevyčerpatelnou tvořivostí.

II. STUDIUM

I když životní pouť zavedla dr. Jelínka do nejrůznějších koutů naší planety, od svého narození byl neodmyslitelně spjat s městem Brnem a jižní Moravou. Dne 6. února 1926 se narodil v Brně a poněvadž jeho tatínek, námořní telegrafista, brzy zemřel, vychovával ho jeho strýc.¹⁾

Již od mládí projevoval nevšední zájem o přírodu, jako malý kluk se často hrával na indiány, trampoval, zajímal se o kultury přírodních národů. A to předznamenalo i jeho životní dráhu a odborné zaměření. Po vykonání maturitní zkoušky na reálném gymnáziu v roce 1945 a osvobození naší země od nacistické okupace započal vysokoškolské studium antropologie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity.²⁾ V publikaci „Ve službách archeologie III.“ vydané k 75. narozeninám dr. Jelínka vzpomíná Milan Dokládal na tato léta následovně: *„Když jsem v letech 1949/50 jako posluchač třetího ročníku lékařské fakulty v Brně se zájmem o antropologii počal pravidelně docházet do antropologického ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně, umístěné tehdy ve 4. a 5. poschodí budovy na Janáčkově náměstí, kam ještě docházel zakladatel ústavu profesor Dr. Vojtěch Suk, byl jsem překvapen počtem asi 15-20 studentů a doktorandů, kteří většinou pod vedením tehdejšího pověřeného přednosty ústavu docenta Dr. Jindřicha A. Valšíka zpracovali různá témata z fyzické, kulturní a etnické antropologie a jevíli zcela mimořádný zájem o tento obor. Mezi nimi byl i Jan Jelínek, který jako jeden z prvních v té době svá studia již končil a připravoval disertační práci. Velkou školou pro nás všechny byly pravi-*

delné členské schůze a semináře Antropologické společnosti, založené v roce 1947 profesorem V. Sukem a docentem J. A. Valšíkem, kde po přednáškách a referátech jednotlivých členů a hostů následovaly živé diskuse a výměny názorů, jichž se pravidelně zúčastňovali nejen antropologové, ale i čelní brněnští představitelé příbuzných vědních oborů: archeologie, etnografie, historie, zoologie, geografie, anatomie aj. Vzpomínám si, že J. Jelínek byl nejen pravidelným účastníkem, ale častým referentem a diskutérem.³⁾ Jako jeden z prvních poválečných studentů vypracoval v roce 1949 rigorózní práci v oboru fyzické antropologie pod vedením prof. RNDr. Vojtěcha Suka, předního světového antropologa, a získal titul RNDr.⁴⁾ Nadchnul se pro studium života pravěkých lidí. V době, kdy kulturní antropologie nebyla uznávána za vědní obor, spojoval dr. Jelínek fyzickou a kulturní antropologii v jeden celek, čímž předběhl myšlení odborníků své doby.

Se svými odbornými znalostmi antropologie se dr. Jelínek nespokojil. V letech 1948 - 1951 si je postgraduálně rozšiřoval přednáškami prof. Vladimíra Úlehly a prof. Antonína Václavíka na Filozofické fakultě MU a současně v letech 1950 - 1951 navštěvoval anatomické kurzy na Lékařské fakultě MU.⁵⁾

V roce 1959 obhájil kandidátskou práci na téma „Anthropologie der Bronzezeit in Mähren“ a získal titul CSc. - kandidát věd.

V roce 1964 obhájil před zkušební komisí doktorskou disertační práci nazvanou „Anthropologie der jüngeren Steinzeit“ a byl mu udělen titul DrSc. - doktor biologických věd.

III. MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM

Vědecká a profesní činnost dr. Jelínka je neodlučitelně svázána s Moravským zemským muzeem (dále jen MZM nebo MM).⁶⁾ Po únorovém vítězství komunistické strany v roce 1948 vznikl v muzeu tzv. akční výbor Národní fronty, která vydala rozhodnutí o propuštění některých zaměstnanců muzea. Tato situace sice oslabilo pozice a síly pracovníků, ovšem nezabránila v pokračování odborných aktivit a vzniku nových oddělení (např. mineralogické, entomologické, botanické oddělení a oddělení pro diluvium).⁷⁾ Revoluční změny výrazně ovlivnily i program MM. V roce 1949 bylo muzeum zestátněno a právě v těchto letech přišel na půdu muzea mladý antropolog, o jehož budoucích významných a převratných činech neměl nikdo nejmenší tušení.

Dr. Jelínek nastoupil do MM ještě před dokončením vysokoškolského studia v roce 1948 do oddělení národopisu, ale o dva roky později přešel jako odborný pracovník do oddělení pro moravské diluvium⁸⁾ pod vedením archeologa dr. Bohuslava Klímy. Po jeho odchodu do Archeologického ústavu Československé akademie věd byl dr. Jelínek pověřen tehdejšími ředitelem MM prof. Janem Šmardou vedením tohoto oddělení.⁹⁾ Mladičkový pracovník se do odborné práce vrhl s obrovským elánem a nadšením. Jeho vzorem byla myšlenka prof. dr. Karla Absolona (dále jen prof. Absolon) - založit muzeum a ústav Anthropos dokumentující vývoj člověka.

1. Anthropos

1.1. Založení Anthroposu prof. dr. Karlem Absolonem

V období mezi dvěma světovými válkami působili v MM mnozí významní vědečtí odborníci, mezi nimiž vynikal prof. Absolon.¹⁰⁾ Většina rozsáhlých výzkumů, které provádělo oddělení pro diluvium vzniklé po roce 1919,¹¹⁾ bylo s jeho jménem spjato. Z mnoha významných lokalit můžeme jmenovat např. badatelské úspěchy v Dolních Věstonicích (1924) s proslulou tzv. Věstonickou Venuší, v jeskyni Pekárna v Moravském krasu (1925), později v Ondratovicích, Otaslavicích na Drahanské vrchovině, v jeskyni Býčí skála v Moravském krasu nebo Předmostí u Přerova. Nálezy z těchto výzkumů rozšířily nejenom sbírky krátce existujícího oddělení pro diluvium, ale byly tak četné a mimořádné, že inspirovaly prof. Absolona k uspořádání výstavy o původu a vývoji člověka.

Obzvláště vhodná příležitost se naskytla v roce 1928 při oslavách 10. výročí vzniku Československé republiky. Na brněnském výstavišti byla uspořádána **„Výstava soudobé kultury v Československu“**. Pro tuto výstavu, rozčleněnou do 8 výstavních částí, bylo postaveno několik nových pavilonů. V jednom z nich byla umístěna expozice s názvem **„Člověk a jeho rod“**. Obsahovala archeologické nálezy, paleontologickou expozici, rozměrné diorama „tábora lovců mamutů na Pálavských kopcích“ a další výsledky odborné vědecké práce MZM. S mimořádným zájmem se u návštěvníků setkal dnes již proslulý exponát - rekonstrukce mamuta v životní velikosti. Tento ústřední bod výstavy byl zhotoven díky finančnímu přispění zlínského podnikatele Tomáše Bati.¹²⁾

Výstava se setkala s obrovským úspěchem, proto prof. Abso-

lon požádal o její prodloužení do roku 1930. Tím učinil první kroky k uskutečnění své myšlenky zřídit „Ústav a muzeum Anthropos“ dokumentující původ a vývoj lidského rodu. Zde také poprvé padl název pro budoucí ústav - „Anthropos“ vycházející z řeckého slova „anthrópos“, což přeloženo z řečtiny znamená „člověk“.¹³⁾ Výstava byla přesunuta nejprve do pavilonu Praha a posléze, v roce 1936, kdy tento pavilon hlavního města hrozil zříčením, byl výstavní materiál zčásti zlikvidován a zbylý přestěhován do nově vybudovaného pavilonu Morava. V jeho sousedícím pavilonu města Brna se nabízely vhodné prostory pro další výstavní využití. Prof. Absolon nechal spojit oba pavilony krytou galerií s ochozem, aby návštěvníci mohli procházet celou expozicí. Výstava dokumentující pravěké způsoby života, kulturu pravěkých lidí, jejich způsob bydlení a obživy se stala významným prvkem obohacujícím lidské vědění a otevřela dveře pro uskutečnění myšlenky prof. Absolona zřídit Ústav a muzeum Anthropos.

1.2. Německá okupace

Osud však tomuto slibně se vyvíjejícímu ústavu dlouho nepřál. Do historie Anthroposu se neslavně zapsalo období protektorátu. V roce 1938 bylo příhraniční území odtrženo od naší republiky a výzkumy v Dolních Věstonicích ustaly. Po vtrhnutí německých vojsk na celé naše území v září 1939 byl ředitelem muzea jmenován nezkušený dr. Karel Hucke, jež v zápětí převzal i vedení Anthroposu. Prof. Absolon byl odvolán z funkce a penzionován. Němečtí pracovníci však neoplývali láskou k naší zemi, v cizím

prostředí nedokázali plně rozvinout odbornou vědeckou a výstavní činnost. Záměrně se snažili vytvořit rasistický ústav a velkou část materiálů nenávratně zničili či odstranili.

Největší tragický zásah do sbírek Anthroposu provedla okupační správa na jaře roku 1945. V posledních válečných dnech řídila převoz sbírek oddělení diluvia na zámek v Mikulově, v té době ještě na území Německé říše. Ta chtěla získat ty nejvzácnější sbírky z různých zabraných zemí. Pouze pár hodin před osvobozením Československa Sovětskou armádou zapálila procházející říšská armáda mikulovský zámek i s převezeným kulturním bohatstvím a MZM tak přišlo o většinu zde nashromážděných sbírek. Naštěstí sem nestihli převést všechny sbírky a tak většina sbírkového materiálu zůstala zachována.¹⁴⁾

Německá okupace zanechala své stopy nejenom ve sbírkách Anthroposu, ale i v expozici na brněnském výstavišti. V závěru války po odchodu okupantů zůstaly pavilon Brno a Morava otevřené pro širokou veřejnost a často docházelo k drancování, poškozování a ničení vystavených předmětů. Pracovníci muzea se pokusili zachránit alespoň část exponátů a převezli je do muzejních budov na Zelném trhu. Pavilony byly navráceny městu a tím skončila první fáze snahy o vybudování Ústavu a muzea Anthropos.

1.3. Navázání na Absolonovu myšlenku dr. Jelínkem, založení Ústavu Anthropos

Absolonova myšlenka vybudovat instituci zabývající se výzkumem původu a vývoje člověka a jeho muzejním pojetím zůstala dlouho v pozadí zájmu muzejních pracovníků. Po skončení války

byly paleontologické sbírky Anthroposu roztroušeny do různých oddělení MM (např. geologicko-paleontologické, zoologické oddělení) a část dokonce do nově vznikajících ústavů UJEP.¹⁵⁾

Dr. Jelínek se ujal úmyslu obnovit a znovu oživit Absolonův záměr s velkým odhodláním a nadšením. Doc. PhDr. Karel Valoch, DrSc. vzpomíná: „*Dr. Jelínka fascinovala šíře vědeckého záběru dr. Absolona a snažil se v jeho představách pokračovat*“.¹⁶⁾ Jeho záměrem bylo vybudovat ústav, ve kterém by byly zastoupeny základní vědní obory - antropologie, paleolitická archeologie a kvarterní paleontologie. Neodmyslitelnou součástí měl být konkrétní vědecko-výzkumný program a odborná muzejní expozice. Tento návrh předložil tehdejšímu řediteli muzea prof. Janu Šmardovi a ten ho přijal. Dr. Jelínek tedy začal pilně a usilovně pracovat na vybudování Ústavu Anthropos.

Tato konkrétní koncepce předložená dr. Jelínkem vyžadovala personální i sbírkové rozšíření. V roce 1952 byl do muzea přijat dr. Karel Valoch, který se v nově budovaném ústavu zabýval především archeologií. O rok později v roce 1953 se muzeu podařilo získat do svých řad paleontologa prof. Rudolfa Musila, DrSc. a externě byla navázána spolupráce s pedologem prof. dr. Ing. Josefem Pelíškem, DrSc., odborníkem na spraše. Antropologický vědní obor zastupoval v Anthroposu dr. Jelínek, jež se stal zároveň jeho vedoucím.

Velmi intenzívně si dr. Jelínek uvědomoval, že základním pilířem pro činnost muzea jsou především jeho sbírky. Jejich shromáždění, roztrídění a uspořádání byla věnována mimořádná pozornost. Dr. Jelínek ve Sborníku ze slavnostního zasedání

k 25 letům pavilonu Anthropos vzpomíná: „Shromáždili jsme sbírky nacházející se v různých odděleních Moravského muzea i na Univerzitě J. E. Purkyně a rozdělili jsme je do tří skupin:

a) sbírky výstavní, sloužící k výchově veřejnosti, především formou hlavní expozice;

b) sbírky studijní, umístěné v provozních budovách oddělení, určené pro práci domácích i zahraničních badatelů i pro odbornou informaci studentů;

c) sbírky základní, uložené v uspořádaných depozitářích s možností odborného studia".¹⁷⁾

V roce 1955 se uskutečnilo setkání dr. Jelínka s malířem Zdeňkem Burianem a prof. Josefem Augustou. Tito muži, jež mj. spojovalo pevné přátelství, dohodli odkup originálních obrazů Z. Buriana Moravským muzeem. Dr. Jelínkovi se podařilo získat dostatečné finanční prostředky a tak MM rozšířilo své sbírky o 200 kusů olejomaleb, kvašů, temper, pastelů a skic s pravěkými výjevy.

1.4. Výzkumy Ústavu Anthropos

Po krátkém čase vyšlo najevo, že stávající sbírkový fond není dostačující pro zamýšlené účely Anthroposu. Bylo třeba ho rozšířit dalšími vědeckými výzkumy. Dr. Jelínkovi se v roce 1954 podařilo získat finanční prostředky k prvnímu výzkumu oddělení diluvia pro archeologický výzkum v Brně - Rozdrojovicích. Prehistorik dr. Karel Valoch zde zkoumal nálezy szeletského sídliště. O rok později v Žitného jeskyni u Křtin byly zkoumány magdalenské vrstvy ze závěru poslední doby ledové,

stratigraficky byl revidován klasický nález primitivního sapi-entního typu Brno II v Brně na Francouzské ulici.¹⁸⁾

Počáteční nejdéle dvouleté výzkumy postupně vyústily k rozsáhlejším víceletým, které nabyly mezinárodního významu. Byly to dlouhodobé antropologické výzkumy neolitu a starých Slovanů, archeologický výzkum jeskyně Kůlna a paleontologický výzkum Stránské skály. Dr. Jelínek se osobně účastnil a podílel na některých výzkumech, které jsou popsány v kapitole VIII. Vědecko-výzkumná činnost dr. Jelínka.

1.5. Budování nového pavilonu Anthropos

Dr. Jelínek původně chtěl navázat na odkaz prof. Absolona a pokračovat v budování muzejní expozice na brněnském výstavišti, ovšem ta se v poválečných letech nacházela v dezolátním stavu. Krajský národní výbor sice nabízel MM a Městskému národnímu výboru už v roce 1945 vyklizené prostory pavilonů Brno a Morava, ovšem nový plán dr. Jelínka už byl jiný. Postavení Ústavu Anthropos v budoucnosti viděl odlišně. Chtěl nejenom prezentovat výsledky výzkumů v podobě expozic a výstav, ale bylo potřeba zajistit i provozní prostory např. dílny, laboratoře, fotodílnu, knihovnu, kancelářské zázemí, vhodné prostory pro uložení sbírek, pro práci s veřejností apod. Možnost vybudovat nový Ústav Anthropos na brněnském výstavišti definitivně padla po dokončení jeho poválečné obnovy, kdy byly v areálu vybudovány nové pavilony pro české i mezinárodní strojírenské veletrhy. Pro uskutečnění svého záměru vybudovat moderní a komplexní ústav zabývající se vývojem člověka začal dr. Jelínek usilovat o postavení nového

objektu.¹⁹⁾

Tento plán ovšem nebyl jednoduchý, často se setkával s nezájmem či neochotou úředníků a činných orgánů. Tuto situaci mu na podzim v roce 1958 usnadnilo jeho jmenování do funkce ředitele MM. Nové postavení mu v mnohém pomohlo. Získal zájem, ba dokonce nevšední nadšení tehdejšího vedoucího odboru kultury MNV Stanislava Škorpíka. Spolu s dr. Jelínkem a jeho kolegy připravili projekt, který zahrnoval vybudování pavilonu v parku Pišárky nedaleko místa pro konání veletrhů.

Brněnské výstaviště v 50. letech využíval Park kultury a oddechu a pořádal zde nejrůznější kulturní a sportovní akce. Když byla dokončena rekonstrukce a v areálu se opět začaly konat výstavy a veletrhy často až v mezinárodním měřítku, rozhodlo se o přesunutí zábavného centra do blízkého areálu lázní Riviéra, nedaleko řeky Svratky. Urbanistické pojetí bylo svěřeno do rukou ing. arch. Evžena Šteflíčka (dále jen arch. Šteflíček).²⁰⁾ Jeho součástí byl návrh pavilonu Anthropos zasazeného mezi koupaliště, kavárnu, cukrárnu či sportoviště. Později se toto úzké propojení ukázalo jako nevhodné, proto arch. Šteflíček posunul volně stojící pavilon hlouběji do parku a jeho vchod orientoval k přístupové cestě při pravém břehu řeky.

Dr. Jelínek konzultoval architektonickou podobu pavilonu a jeho interiér s arch. Šteflíčkem několik let. Až v roce 1958 se mu podařilo získat nejenom nadšení Stanislava Škorpíka, ale především finanční příslib mj. tehdejšího ministra kultury prof. dr. Františka Kahudy. Nejprve mělo stavbu řídit pro tento účel nově založené družstvo, ale později byla realizace svěřena

městskému zařízení Parku kultury a oddechu v Brně. Dohled nad stavbou vykonávala městská komise složená ze zástupců MM, MNV a ONV Brno. ²¹⁾

V březnu 1959 byla slavnostně započata stavba pavilonu, postupně proběhly terénní úpravy a stavba mohla začít. Městský úředník Stanislav Škorpík se přičinil na zorganizování brigádnické pomoci. Brněnští obyvatelé zde odpracovali v rámci „akce Z“ nespočet tisíc hodin. Doba později ukázala, že se jednalo o jedno z největších děl postavených díky této dobrovolné činnosti občanů. Stavba pochopitelně přinášela i nesnáze. Často se vyskytl problém se zajištěním potřebného počtu pracovníků tak, aby stavba mohla plynule pokračovat. Jindy bylo potřeba obstarat řemeslníky, poněvadž brigádníci nedokázali zastat i odborné práce. Dr. Jelínek uvádí: *„Brněnští občané zde odpracovali v rámci „akce Z“ téměř 150 000 brigádnických hodin. Je třeba říci, že bez soudruha St. Škorpíka, stavitelů Vl. Adámka, J. Kudy a nezištné pomoci občanů by budova nestála.“*²²⁾

Bez potíží se při výstavbě pavilonu neobešlo ani zajištění stavebního materiálu. V době, která s sebou nesla zvýšený zájem o budování, se potřebného materiálu nedostávalo obecně. V některých případech se stávalo, že stavební materiál získávalo MM od brněnských průmyslových podniků jako dar „kulturnímu stánku města“. Přesto hlavní finanční podíl na výstavbě pavilonu Anthropos neslo právě MM.

1.6. První výstava v pavilonu Anthropos „Umění skalních maleb“

Ještě před kompletním dokončením celého pavilonu byla v roce 1961 nadšenými pracovníky otevřena výstava **„Umění skalních maleb“**. Konala se v přízemí budovy a ve II. a III. patře nadále probíhaly stavební úpravy.

Výtvarníci Brněnských veletrhů a výstav se ujali nelehkého úkolu: dr. Jelínek vytvořil libreto výstavy, shromáždil obrazovou dokumentaci jeskynních a skalních maleb prvobytné společnosti a kolektiv S. Ralenovského se pustil do práce. Postupně vytvořili 56 pravěkých maleb ve skutečné velikosti. Mnohdy se jednalo o celé výjevy a scény, zobrazující dávný život našich předků. Stropní rekonstrukce španělské jeskyně Altamiry a vstupního prostoru jeskyně Lascaux ve Francii se později přiřadily k nejpřitažlivějším lákadlům pavilonu Anthropos. Na výtvarném uspořádání výstavy se podílel výtvarník Karel Pánek a architekt Bedřich Hanák.

Otevření této výstavy mělo velký význam. Jednalo se o vůbec první výsledky a zhodnocení práce všech, kteří se na stavbě pavilonu podíleli. Při příležitosti slavnostního otevření dne 3. září 1961 odměnil tehdejší předseda MNV Josef Kalášek ty pracovníky, kteří nesli největší zásluhy na stavbě Anthroposu, a veřejně, před zraky a při potlesku vděčných diváků, jim předal uznání (mezi oceněné patřil mj. i arch. Šteflíček). Samotná stavba i následná výstava vyvolávala u návštěvníků nevídaný zájem.

MM vydalo jako rozšířený katalog k této výstavě publikaci s názvem „Monumentální umění skalních maleb prvobytné společnos-

ti". Právě dr. Jelínek stál v čele redakční rady složené z odborných vědeckých pracovníků. Zmíněná publikace podává celosvětový přehled monumentální umělecké tvorby prvobytné společnosti doplněný bohatými ilustracemi.

Průběh stavby, její jednotlivé etapy, postupy prací či příprava výstav by jistě zasluhovaly větší pozornost, bohužel, stavební dokumentace je neúplná a nebylo možné z ní vybádat podrobnější informace.

1.7. Expozice „O původu a vývoji člověka a počátcích jeho kultury“

Poněvadž pavilon byl už od počátku stavěn výhradně pro muzejní účely, rozhodl se MNV v březnu roku 1962 převést pavilon Anthropos jako národní majetek do správy MM. Na podzim toho roku byla stavba pavilonu dokončena a předána do užívání. Pracovníci muzea začali intenzivně pracovat na stálé expozici.

Dr. Jelínek spolu s arch. Václavem Hankem, dr. Karlem Valochem, dr. Rudolfem Musilem, dr. Bohuslavem Klímou a dalšími kolegy vybudoval rozsáhlou expozici Anthroposu **„O původu a vývoji člověka a počátcích jeho kultury“**. Bylo potřeba připravit konkrétní doklady vývoje člověka, nejstarší kosterní nálezy jeho předků, ukázky nástrojů, dokumentační materiál, nákresy, fotografie, modely různých typů obydlí apod. Expozice měla názorně vysvětlovat, jak se člověk vyvíjel, čím byl ovlivňován, jak začala vznikat lidská kultura a jak se člověk naučil být tvorem využívajícím své prostředí tak, aby mu umožnilo jeho existenci. Na jednom místě byl soustředěn dokladový materiál celosvětového

významu. Autoři expozice se zaměřili především na naleziště v naší zemi, obzvláště na Moravě, ale prezentace zahrnovala nalezový materiál i z jiných oblastí. Jedním z hlavních lákadel pro návštěvníky byl model mamuta v životní velikosti. Model, který byl dříve vystaven na brněnském výstavišti, utrpěl tak velká poškození, že nebylo možné ho zrekonstruovat a byl postaven jeho zcela nový exemplář.

Dalo by se předpokládat, že expozice bude uspořádána dle oborového hlediska, ale již v tomto směru měl dr. Jelínek nadčasové myšlení. Prosadil, aby exponáty byly instalovány podle časového období. Jednotlivé úseky byly rozpracovány z různých hledisek, byla použita scénická pojetí. Všechno mělo svou psychologickou posloupnost tak, aby informace podávané jednotlivými předměty byly srozumitelné jak pro dospělého vzdělaného jedince se zájmem o danou problematiku, tak pro dítě školou povinné.

I když dr. Jelínek soustřeďoval potřebný materiál již od roku 1950, podařilo se tuto expozici při rozloze 1500 m² ve třech podlažích pavilonu zpřístupnit veřejnosti až v roce 1964. Technickou realizací byl pověřen národní podnik Výstavnictví Praha za dozoru arch. Máca a Ulricha. Výtvarnou část zajišťoval Český fond výtvarných umění s výtvarníkem arch. Karlem Pánkem a arch. Bedřichem Hanákem.²³⁾ Expozice se setkala s nebývalým zájmem návštěvníků.

1.8. Další aktivity Ústavu Anthropos

1.8.1. Publikační činnost

Výstavba nové muzejní budovy a příprava expozice zdaleka nenaplňovala veškerou pracovní činnost zaměstnanců Ústavu Anthropos. Bez rozsáhlých dlouholetých výzkumů a terénních nálezů by se nová expozice jen ztěží obešla. Současně se sběrem materiálů, přípravě libreta, scénáře či tvorbě expozice musela probíhat i vědecká výzkumná činnost. Její výsledky bylo třeba prezentovat veřejnosti. Pracovníci Ústavu Anthropos se často setkávali se svými kolegy z naší země i ze zahraničí, účastnili se konferencí, navštěvovali zahraniční ústavy apod. Na setkáních si vyměňovali své zkušenosti, novinky v daném oboru a domlouvali se na další spolupráci. Ústav Anthropos se chopil pořadatelských otěží a několikrát se sám aktivně zapojil do organizace konferencí antropologických odborníků, což vyžadovalo následnou prezentaci sborníků z těchto jednání. Publicitu si zasloužily i výsledky výzkumné činnosti, a tak se Ústav Anthropos ujal vydávání periodika „Anthropologie“ a monografické řady „Anthropos“.

1.8.1.1. Monografická řada „Anthropos“

Pro zajištění publicity objevů a poznání od vědeckých pracovníků Ústavu Anthropos ke čtenářům z řad jejich kolegů z jiných ústavů, muzeí či vědeckých organizací bylo nejvhodnějším řešením vydávání monografické řady **„Anthropos“**.

Spoluautorem několika studií se stal i dr. Jelínek. V roce 1959 zveřejnil v této monografické řadě svoji kandidátskou práci "Anthropologie der Bronzezeit in Mähren" a

v roce 1964 doktorskou disertační práci "Anthropologie der jüngeren Steinzeit in Mähren". Výsledky jeho dlouholeté práce se tak dostaly mezi širokou odbornou veřejnost a po zásluze byly odměněny příznivým ohlasem a uznáním.

1.8.1.2. Mezinárodní časopis „Anthropologie“

V meziválečném období byl u odborných pracovníků, kteří se zabývali antropologií, oblíben časopis „Anthropologie“. V roce 1923 ho založila Hrdličkova nadace pro Univerzitu Karlovu. S nástupem německé okupační vlády bylo další vydávání časopisu zakázáno a následně v roce 1941 periodikum zaniklo úplně.

Dr. Jelínek se na konci padesátých let snažil získat podporu, nadšení a pochopení dalších antropologů. Musel přesvědčit příslušné povolovací orgány a především Univerzitu Karlovu, aby bylo vydávání časopisu opět povoleno. Podařilo se mu to až po dvou letech v roce 1961. Rok poté vyšlo první číslo nového periodického časopisu **„Anthropologie“**. Dr. Jelínek uvádí: *„... úvodní slovo do něj napsali prof. V. Bunak z Moskvy a prof. H. V. Vallois z Paříže, oba věhlasné vědecké osobnosti. Přáli mně tehdy, aby časopis dlouho vycházel a já jsem pochopil, že ne každý editor udrží nadlouho svůj časopis při životě a prosperitě. Cítil jsem proto jako svůj závazek nevzdávat tento dlouhodobý zápas a naopak časopis zakotvit, prosadit na mezinárodním poli a stále rozvíjet jeho úroveň.“²⁴⁾* Časopis vycházel třikrát ročně v anglickém, francouzském, německém a ruském jazyce. Českoslovenští i zahraniční antropologové tak pravidelně dostávali jedinečnou možnost k mezinárodní prezentaci svých vědec-

kých výsledků.

Pro Ústav Anthropos to znamenalo jednak celosvětovou publicitu a rovněž pravidelný přírůstek moderní odborné zahraniční literatury, na což dr. Jelínek kladl velký důraz. Výměnou s více než 300 světovými ústavami tak byl zajištěn stálý přísun nových informací potřebných pro odbornou vědeckou práci.

Dr. Jelínek zůstal editorem až do roku 1995, ale i poté do tohoto periodika nepřestal přispívat svými články. Za dobu více než čtyřiceti let zde uveřejnil přes 100 svých článků o nových nálezech, teoriích a úvahách či zpráv ze symposií a mezinárodních kongresů. Snaha a myšlenka dr. Jelínka zůstala zachována do dnešní doby, kdy Anthropologie vychází několikrát ročně s podtitulem „International Journal of the Science of Man“. Jeho současnou editorkou je RNDr. Marta Dočkalová, PhD., dlouholetá spolupracovnice dr. Jelínka.

1.8.2. Organizační činnost

Ústav Anthropos se stal ve své době jedinečným muzejním pracovištěm, které řešilo otázky spojené s původem a vývojem člověka vlastním výzkumem a zároveň muzejní expozicí. Vedle této organizace existovaly různé ústavy Akademie věd ČSSR zaměřené na konkrétní vědní obory (např. Archeologický ústav, Historický ústav apod.), kde se soustřeďovali odborní vědečtí pracovníci a rovněž prováděli různé výzkumy. Bylo třeba výsledky všech těchto výzkumů prezentovat širší veřejnosti, porovnávat a konzultovat je s dalšími objevenými nálezy. A právě k tomu sloužila setkávání, jejichž pořádání se ujal Ústav Anthropos v čele

s dr. Jelínkem.

V roce 1961 bylo uspořádáno "**Symposium o problémech pleistocénu**". Na pracovním setkání v Brně se sešli čeští a slovenští vědečtí pracovníci a výsledky symposia byly publikovány jako zvláštní svazek "Anthropos".

Další významná setkání, která organizoval Ústav Anthropos, byl v roce 1961 **XI. kongres československých antropologů** v Mikulově a v roce 1965 **XII. kongres československých antropologů** v Brně. Oba dva kongresy byly hojně navštíveny i zahraničními účastníky a výsledky jednání byly uveřejněny opět ve zvláštním svazku monografické řady "Anthropos". Předsedou těchto setkání československých vědců s mezinárodní účastí byl dr. Jelínek.

Velkou poctou pro československou antropologii a obzvláště pro Ústav Anthropos bylo uspořádání **II. kongresu Evropské antropologické asociace** v Brně roku 1980. Svědčilo to o mezinárodním uznání brněnského antropologického pracoviště a dr. Jelínka obzvláště. Byl pověřen organizací a předsednictvím tohoto vědeckého setkání mezinárodního rozsahu. Výsledky byly prezentovány ve dvou svazcích "Man and his origins" a "Modern Man".

1.9. Další působení dr. Jelínka v Ústavu Anthropos

1.9.1. V čele Ústavu Anthropos

Dr. Jelínkovi se podařilo vybudovat moderní, vědeckovýzkumný ústav, který postupem doby nabyl mezinárodního významu a uznání. Nebýt jeho odhodlání, vytrvalosti a přesvědčení jít za vytyčeným cílem, Ústav Anthropos by dnes pravděpodobně neexistoval. Ne náhodou se právě dr. Jelínek stal v roce 1952 jeho

vedoucím. V této funkci působil do roku 1958, kdy byl jmenován ředitelem MM, což mu uvolnilo ruce při rozhodování o záležitostech Anthroposu. V této době došlo k největším pokrokům ve stavbě pavilonu v Pisárkách a s tím spojenému budování nové expozice.

Zahraniční experti oceňovali jeho znalosti, odhodlání a houževnatost a v roce 1971 byl jmenován do funkce prezidenta Mezinárodní rady muzeí (ICOM), přidružené organizace UNESCO. Časté cesty do zahraničí a pracovní vytížení a časové napětí donutily dr. Jelínka vzdát se funkce ředitele MM a plně se věnovat ICOM. Setrval zde dvě volební období, tzn. do roku 1977. Poté se vrátil opět do řad odborných pracovníků Ústavu Anthropos a do r. 1986 setrval v jeho čele. Po roce 1990 stále zůstával zaměstnán v MZM a vykonával práci odborného vědeckého pracovníka až do roku 2002, kdy mu už jeho zdraví nedovolilo pokračovat v intenzivní vědecké činnosti.

1.9.2. Tvůrce expozic a specifické výstavní pojetí

V roce 1964 byla v pavilonu zpřístupněna první stálá expozice „O původu a vývoji člověka a počátcích jeho kultury“, jejímž autorem byl dr. Jelínek s kolektivem. Expozice byla na svoji dobu velmi moderní, představovala nejnovější vědění o původu člověka a jeho kultuře. V řadách široké (často i zahraniční) veřejnosti se setkávala s obrovským zájmem.

Ovšem postupem doby přicházeli badatelé na nové poznatky, které bylo třeba zprostředkovat veřejnosti. Stálou expozici bylo možné postupně doplňovat aktuálními výstavami, ale toto řešení

bylo pouze dočasné. Vytvoření nové expozice se postupem doby stalo nevyhnutelné. V letech 1979 - 1980 dr. Jelínek soustavně pracoval na vytvoření libreta a scénáře pro novou expozici. Vhodná příležitost k jejímu zpřístupnění se naskytla v roce 1980, kdy se v Brně konal II. kongres Evropské antropologické asociace a zároveň Ústav Anthropos slavil 30 let svého trvání. Zvídavému návštěvníkovi se tak představily veškeré nejnovější poznatky a nálezy z celého světa včetně teoretických závěrů z nich plynoucích. Nově zrekonstruovaná expozice se tak stala nejmodernější expozicí s danou problematikou.

Díky kontaktům s organizací UNESCO prováděl dr. Jelínek rozsáhlé výzkumy na zahraničních expedicích, jež následně prezentoval ve výstavních prostorách pavilonu Anthropos. Z několika uskutečněných výstav můžeme jmenovat např. úspěšnou výstavu „Austrálie, výsledky výzkumů expedice Anthropos do Arnhemské země“.

Již v době, kdy dr. Jelínek nastoupil do MM, uvědomoval si, jak těžké je vytvořit kvalitní výstavu z roviny výstavní a zároveň tak, aby byla srozumitelná i pro širokou veřejnost různých věkových kategorií. Při přípravě expozice a výstav v pavilonu Anthropos nechtěl ukazovat pouhé předměty, díval se očima návštěvníka a věděl, že samotné předměty nejsou samy o sobě dost zajímavé. Proto se snažil oživit expozici rekonstrukcemi, chtěl vnést do expozice souvislosti pomocí kreseb, plánek, fotografií. Nad každým tématem se zamýšlel a hledal to nejvhodnější rozmístění předmětů, nejnázornější vysvětlení. Zkoušel různé druhy vitrín, osvětlení, barvy pozadí apod. Na svoji dobu měl dr. Je-

línek velmi pokrokové názory. Prosazoval uznávání faktů, která jsou součástí dnešního studia muzeologie - např. si uvědomoval, že tvorba výstav má své zákonitosti, které se vážou na různá pravidla z oboru psychologie, výchovy, výtvarného pojetí apod. Ve sborníku 25 let Pavilonu Anthropos dr. Jelínek uvádí: „... zdálo se mi, že muzea mohou dát svým návštěvníkům mnohem více, než pouze ukázat zajímavý předmět. Mohou jej funkčně vysvětlit, dát návštěvníkovi živou účast na dobrodružství poznání, přispět k živému poznání hodnot, stát se živými ústavy nabízejícími přitažlivý program. Mohou nejen ukázat kamenný nástroj, ale i jak je možno takový nástroj zhotovit, k čemu sloužil - a také jaká je hodnota lidské práce, lidského poznání.“²⁵⁾ Průkopnické názory dr. Jelínka jsou aktuální i dnes. Neustálý vývoj vědy a techniky nám sice v dnešní době nabízí mnohem rozsáhlejší technické možnosti, ale myšlenka zůstává stále stejná - taková, s jakou dr. Jelínek operoval po celý svůj život - podat návštěvníkovi muzejního stánku informace názorným, zajímavým a poutavým způsobem, který by ho vnesl do dané problematiky a zároveň aktivně zapojil.

1.10. „Unikátní“ Ústav Anthropos

S představou nového Ústavu Anthropos jako zcela atypického muzejního zařízení si ve světě vydobyl velké uznání. Byl to unikátní ústav nejenom v československém prostředí, ale i pro širokou zahraniční veřejnost. Spojil několik vědních oborů dohromady, což v té době nebylo zcela obvyklé. I když se občas potýkal s nesouhlasnými projevy, ustál si svůj názor a dokázal ho prosa-

dit. Na prohlídku expozice dokumentující původ a vývoj člověka v pavilonu Anthropos přijížděly široké zástupy zahraničních návštěvníků a „duchovní otec“ Ústavu Anthropos tak získal uznání i u mezinárodní veřejnosti.

1.11. Současná rekonstrukce pavilonu Anthropos

Pavilon v Pisárkách se již od samotného počátku potýkal s technickými problémy. Obrovský problém byl v nedostatečné tepelné izolaci celé budovy a v nevhodném systému vytápění. Přes veškerou snahu dr. Jelínka a jeho kolegů se nepodařilo zajistit celoroční návštěvní provoz pavilonu. V průběhu času se sice pracovníci Anthroposu snažili tento problém vyřešit např. zabudováním dvojitých oken či výměnou střešní konstrukce, přesto i nadále zůstávala muzejní expozice v zimních měsících uzavřena.

Pracovníci Anthroposu se sice několikrát pokoušeli o zahájení modernizace, ovšem vždy se setkali s nedostatečnou finanční podporou. Provozní problémy postupem času stále narůstaly, expozice začala zaostávat za novými vědeckými poznatky, stav budovy se neustále zhoršoval. V roce 2003 byla tedy zahájena celková rekonstrukce pavilonu Anthropos.

Kromě rekonstrukce mamuta, jeho kostry a dvou nástěnných kopií skalních maleb z jeskyně Lascaux a Altamira byly veškeré exponáty z budovy vyklizeny a na konci roku 2003 byly započaty stavební práce. Úpravy trvaly do prosince 2004 a podle časového harmonogramu projektu měly být následně zahájeny práce na expozicích. Do tohoto původního plánu nepředvídatelně zasáhla

tragická smrt majitele stavební společnosti ing. Vladimíra Mandáka při přírodní katastrofě v Thajsku a kvůli administrativním překážkám byla kolaudace budovy posunuta až na konec roku 2005.²⁶⁾

1.11.1. Stavebně-technické úpravy

Budova byla stavebně a technicky upravena. Byla vybudována přístavba nové vstupní haly s výtahem jezdícím až do nejvyššího patra budovy. Vyřešení specifického problému pavilonu s tepelným zajištěním popisuje PhDr. Slavomír Brodesser následovně: *"Zateplení objektu se mělo docílit zmenšením ploch oken a nahrazením prosklených prvků fasády novým bezpečnostním izolačním dvojsklem s reflexní vrstvou z venkovní strany. Jako zdroj tepla bylo navrženo tepelné čerpadlo systému vzduch-voda s bivalentním zdrojem na elektrickou energii, které lze v letním období využít pro klimatizaci."*²⁷⁾ V pavilonu jsou nově vybudovány dva sály pro krátkodobé výstavy, přednáškový sál s nejmodernějším technickým vybavením a kavárna pro relaxaci návštěvníků. Expozice a výstavy se staly dostupné i pro tělesně postižené zájemce díky vybudování bezbariérového přístupu.

1.11.2. Nová expozice

Po dokončení stavebních úprav začali pracovníci Anthroposu usilovně vytvářet novou expozici o nejstarším osídlení Moravy i celého kontinentu. Je rozdělena na několik celků, na jejichž scénáři se podíleli přední čeští vědečtí odborníci. Jednu část navrhl současný vedoucí Ústavu Anthropos doc. PhDr. Martin Oli-

va, PhD. Je nazvána "**Morava lovců a sběračů**" a "**Nejstarší umění Evropy**". Další část tvoří úsek "**Paleolitické technologie**" instalovaný podle scénáře Z. a P. Nerudových. Následující celek "**Genetika ve vývoji člověka**" zahrnuje nejnovější výsledky výzkumů původu a vývoje člověka a jeho kultury. Jeho autorem je PhDr. J. Sekerák. Část "**Bratřinci nebo bratři? - Etologie primátů**" představující chování a život člověku nejbližších tvorů - primátů doplňuje "**Příběh lidského rodu**".²⁸⁾ Scénář pro tuto část expozice navrhl ještě za svého života dr. Jelínek. Vyhotovil náskry jednotlivých částí, ale bohužel, dokončit ji už nestihl. Sám doporučil svého nástupce prof. Z. Šmahela, který ve spolupráci s RNDr. Martou Dočkalovou, PhD. původní koncepci rozšířil. Ovšem v samotné podstatě stále vychází z návrhu dr. Jelínka.²⁹⁾

Návštěvnícká veřejnost si nedokáže představit Anthropos bez rekonstrukce mamuta. V nové expozici zůstal zachován a jeho okolí bylo navíc výtvarně zpracováno tak, aby připomínalo jeho přirozené přírodní prostředí.

Nová expozice je poněkud odlišná od té, kterou v 60. letech vytvořil a poté v 80. letech zmodernizoval tým dr. Jelínka. Vývoj vědy a techniky posunul technické prostředky daleko dopředu, tudíž i výstavní možnosti jsou dnes poněkud jiné - rozšířené a neomezující. Dnešní divák se při prohlídce výstav nespokojí pouze s instalovanými předměty, jejich popisky a doplňujícími texty. Vyžaduje prezentaci, která by nabízela spojitosti, rekonstrukce představovaných prostředí, audiovizuální doprovod či možnost interaktivního zapojení se. A na tohle všechno tvůrci expozice pamatovali, nová expozice pavilonu Anthropos by tedy

měla uspokojovat i ty nejnáročnější návštěvníky.

1.11.3. Shrnutí

Nově instalovaná expozice je jiná, ale myšlenka zůstala stejná. I přesto, že dr. Jelínek už v devadesátých letech nebyl zaměstnancem MZM na plný úvazek, stále projevoval nevšední zájem o dění v Anthroposu a nezištně nabízel svou pomoc. Jednotlivé kroky s ním byly konzultovány a on vždy rád poskytl svůj názor a radu. O rekonstrukci Anthroposu usiloval jeho "duchovní otec" již řadu let před jejím započatím a je nesmírná škoda, že se jejího dokončení nedočkal. Zemřel 3. října 2004 v době, kdy byly prováděny stavební úpravy pavilonu. Nezbývá než věřit a doufat, že by s touto konečnou podobou byl spokojen.

2. Ředitel MM

V poválečném období se revoluční změny ve veřejném životě odrazily i v činnosti a působení MM. V roce 1948 vystřídal posledního předválečného ředitele prof. PhDr. Jaroslava Helferta dr. Karel Černohorský. Následujícího roku 1949 bylo MM na základě zrušení zemského zřízení převedeno do státní péče pod vedení ministerstva školství, věd a umění a v září téhož roku byl nedávno jmenovaný ředitel odvolán z funkce. Nahradil ho botanik dr. Jan Šmarda (za jeho působení v roce 1948 přišel do MM student Jan Jelínek). Ovšem ani dr. Jan Šmarda nezůstal v čele muzea dlouho. V roce 1952 se zcela oddal profesorské dráze na Přírodovědecké fakultě MU a rok poté ho vystřídal dr. Karel Tihelka. I on se po čtyřech letech v ředitelské funkci rozhodl pro vědeckou činnost v Archeologickém ústavu ČSAV a MM zůstalo bez ředitele. Ministerstvo stálo před důležitým úkolem vybrat vhodnou osobu do čela této významné instituce, ale to se mu dlouho nedařilo. Během roku 1957 byl pověřen zastupováním nejprve vedoucí entomologického oddělení dr. Jaroslav Stehlík, později dr. Theodora Straková.³⁰⁾ I když v tomto období, poznamenaném častou výměnou ředitele, došlo k určitým změnám ve vývoji MM (např. vzniklo nové oddělení historické archeologie, pokračovaly archeologické výzkumy, začalo se jednat o architektonické rekonstrukci budov MM zasáhnuté při II. světové válce), žádnému z vedoucích představitelů se nepodařilo činnost muzea výrazněji zformovat.

Ke stabilizaci muzea došlo až po roce 1958, kdy byl do funkce ředitele jmenován dr. Jelínek. V článku pro Časopis

Moravského muzea z roku 1969 vzpomíná: „Roku 1958 jsem byl - po 10letém působení v Moravském museu - jmenován jeho ředitelem. Po krátké činnosti pěti předcházejících ředitelů, činnosti téměř vždy násilně přerušené, jsem přijal funkci s určitou nejistotou, ale s vůlí pracovat a vést ústav tak, abych mohl kdykoliv s čistým svědomím skládat ze své činnosti účty.“³¹⁾ Uvědomoval si, že pro další rozvoj MM a posílení jeho pozice mezi dalšími kulturními a vědeckými institucemi je nezbytná jeho reorganizace.

2.1. Změna organizační struktury MM

Základní problém viděl dr. Jelínek v nedostatečném odborném vědeckém obsazení muzea. Neváhal přijmout nové mladé pracovníky, kteří by disponovali jednak kvalifikovanými vědeckými znalostmi, ale zároveň jim nechybělo nadšení a chuť jít neprošlapanou cestou s vlastním názorem. Rozšířením pracovního kolektivu získal pevný základ pro zvýšení počtu jednotlivých muzejních oddělení se specifickým zaměřením a k rozšíření vědeckých aktivit MM.

V této době dr. Jelínek už velmi intenzívně pracoval na projektu nové budovy pavilonu Anthropos v Pisárkách. To, že se stal ředitelem MM, mu pomohlo ve formálních věcech administrativy a rozhodování, ovšem zapomínat nesměl ani na další oddělení a útvary MM. Nové prostorové vybavení umožnilo jednak modernizaci stávajících oddělení a také vznik několika nových. S reformou jednotlivých oddělení MM a vznikem nových docházelo ke zvýšené akvizici sbírkových předmětů, modernizaci depozitárních prostor apod. Rozšířením prostorů a vznikem nových oddělení

se objevily zároveň nové výstavní sály pro expozice.

2.1.1. Krasové oddělení

Oddělení pro výzkum Moravského krasu bylo založeno v MM již za působení prof. Absolona, ovšem po jeho odchodu nebylo nikoho, kdo by činnost tohoto oddělení udržoval. Do roku 1956 sice bylo součástí geologicko-petrografického oddělení, ale poté bylo zcela zrušeno. Teprve dr. Jelínek se v roce 1960 přičinil o jeho obnovení a výzkum jeskyní v nedalekém Moravském krasu opět začal. Krasové oddělení dosahovalo mnoha úspěchů, ovšem později bylo zrušeno a dnešní struktura MZM již toto oddělení nezahrnuje.

2.1.2. Moravská galerie

V průběhu 143 let shromažďovalo MM umělecké předměty a pod jeho křídly vyrůstala jedinečná kolekce výtvarného umění specializovaná na obrazy. Na základě rozhodnutí Rady MNV v roce 1961 se obrazárna spojila se sbírkovým fondem Umělecko-průmyslového muzea a byla vytvořena zcela nová organizace - Moravská galerie.

2.1.3. Etnografický ústav

Z původního národopisného oddělení vznikl v roce 1961 Etnografický ústav. Pro výstavní a technické zázemí se podařilo získat budovu na tehdejší Gagarinově třídě (dnešní Kobližná ul.) - Palác šlechtičen. Výrazně poškozená budova po bombardování letectvem USA v roce 1944 byla zrekonstruována a v roce 1961 zde

byla otevřena stálá expozice „Lid v pěti generacích“.³²⁾

2.1.4. Literární oddělení

Především z iniciativy Univerzity J. E. Purkyně a její Filozofické fakulty vzniklo literární oddělení původně jako součást Muzea města Brna. Jeho výzkumná práce se zaměřila zejména na zpracování monografií místních významných literátů a na zmapování literárních památek v tehdejší Československu. V roce 1961 došlo k převedení tohoto oddělení pod MM a doplnilo tak humanitní studia.

2.1.5. Mendelianum

V roce 1962 vyslyšel dr. Jelínek hlasy a požadavky svých kolegů a jako ředitel muzea zřídil samostatné oddělení genetiky Johanna Gregora Mendela, dnes nazývané Mendelianum.³³⁾ V bývalém augustiniánském klášteře na dnešním Mendelově náměstí v Brně byl v roce 1965, při příležitosti oslav 100. výročí zveřejnění Mendelovy práce, zřízen Památník Johanna Gregora Mendela s dlouhodobou expozicí o jeho životě.

PhDr. Petr Šulěř, současný ředitel Moravského zemského muzea, na semináři věnovaném dr. Jelínkovi vzpomínal následovně: *„Jeho cíle nebyly malé. Teprve za éry prof. Jelínka došlo k obrovskému nárůstu pracovníků, vznikla nová oddělení, vznikl Anthropos a ústav biologických věd, který dnes nazýváme Mendelianum. Mnohdy to jsou neuvěřitelné výsledky, často jen těžko dokážeme pochopit, že se mu povedly. Vždyť jenom založení Mendeliana byl naprosto ojedinělý čin v době, kdy se ještě zcela ofici-*

álně na vysokých školách přednášelo o genetice jako o buržoazní pavědě hodné zavržení. Prof. Jelínek prosadil uspořádání genetické konference a prosadil založení speciálního vědeckého ústavu. A nejenom to. Dokonce se mu podařilo prosadit, aby duchovním otcem a autorem tohoto vědeckého pracoviště byl doc. Kříženecký, který se jen několik měsíců před tím vrátil z vězení, kde byl trestán za své vědecké postoje."³⁴⁾

Oddělení se soustředilo na dokumentační práci zaměřenou na osobní život J. G. Mendela a na zmapování historie genetiky.

2.1.6. Metodicko-muzeologické oddělení

Zvláštní postavení mezi nově vzniklými útvary mělo muzeologické oddělení. Snahy o založení metodického pracoviště, které by řídilo a ovlivňovalo činnost moravských muzeí a zároveň se zajímalo o aktuální muzejní problémy, se objevovaly již se vznikem muzea a prakticky nikdy neustaly. Vhodné podmínky k tomu nastaly až v šedesátých letech 20. století, kdy v r. 1962 přišel do muzea nový pracovník PhDr. Zbyněk Zbyslav Stránský (dále jen dr. Z. Z. Stránský). V prosinci 1962 byl dr. Jelínkovi předložen návrh na zřízení muzeologického oddělení včetně personálního obsazení a plánu hlavních úkolů na rok 1963. Činnost muzeologického pracoviště byla v prvním roce jeho existence zaměřena zejména „na rozpracování aktuální muzeologické otázky s ohledem k potřebám MM a ostatních muzeí v kraji, zajistit teoretickou připravenost nových expozic, vypracovat teoretické podklady pro užití nových forem práce s návštěvníkem a zejména rozpracování otázky muzeologické výuky, především ve vztahu k filozofické fakultě

Univerzity J. E. Purkyně v Brně".³⁵⁾ Vedoucím tohoto nově vzniklého oddělení se stal dr. Z. Z. Stránský, který zde využil své profesní zkušenosti z předchozího působení ve vedoucích funkcích.³⁶⁾ Došlo ke zkvalitnění metodické práce v MM a současně k rozvíjení nových směrů muzeologického myšlení.

První významnější akcí muzeologického oddělení MM bylo uspořádání celokrajského semináře muzejních pracovníků ve dnech 26. - 28. listopadu 1962. Tento seminář se 73 účastníky z celého kraje zahájil dr. Jelínek. Hlavním tématem bylo zavádění nové sbírkové evidence a ukládání sbírkových fondů, součástí byly i praktické ukázky uložení sbírkových předmětů v depozitářích MM. Seminář byl účastníky velmi kladně hodnocen, poprvé se zde objevily myšlenky o nutnosti racionalizace muzejní sítě v Jiho-moravském kraji. Zdůraznila se nutnost pořádání podobných setkání, proškolení alespoň vedoucích pracovníků atd. Výsledky semináře potvrdily a zdůraznily opodstatněnost návrhu na ustanovení specializovaného muzeologického oddělení, jediného v tehdejší Československé republice.

2.2. Rekonstrukce budov

V roce 1953 začala Civilní obrana města Brna budovat ochranné prostory pod katedrálou Petrov a zčásti také pod budovami MM na dnešním Zelném trhu. Často k tomu neváhala použít travhavinu, což se neblaze projevilo na statické a bezpečnosti muzejních budov. Byly prováděny sondy, zjišťovalo se, nakolik jsou dané budovy poškozené a jaké řešení by bylo nejvhodnější. Některé se začaly stahovat kovovými pásy, některé byly tak silně po-

škozeny, že se rozhodovalo o jejich zbourání. Dr. Jelínek se rozhodl této situaci využít. Pokusil se přesvědčit příslušné státní orgány o nutnosti rekonstrukce daných prostor. Získal finanční prostředky na zaplacení nových prostor a na celkovou rekonstrukci hlavních budov. Podařilo se mu přesvědčit veřejné činitele a přistoupilo se k rekonstrukci. Nebyla to záležitost pouze několika let, ale jednalo se o dlouholetý projekt.

V roce 1961 byly propojeny budovy na Zelném trhu č. 7 s domy na Muzejní ul. č. 1 a 4., jež byly určeny k demolici. Prostory byly postupně upraveny pro vědecké a technické potřeby Ústavu Anthropos. Při přestavbě řemeslníci objevili dosud skryté doklady architektury ze 13. - 15. století, což pomohlo identifikovat minulost daných budov a o to víc šetrněji se muselo přistupovat k jejich přestavbě.³⁷⁾

Současně s rekonstrukcí těchto tří hlavních prostor sloužících pracovníkům Ústavu Anthropos byla zahájena dlouhodobá rekonstrukce dalších okolních budov, které poskytovaly zázemí pro další odborná oddělení MM.

Rekonstrukce trvala několik let, dokonce Dietrichsteinský palác byl rekonstruován až v 80. letech, ale jeho dokončení ovšem dr. Jelínek jako ředitel muzea už nezastihl.

2.3. Nová koncepce, shrnutí

S nástupem dr. Jelínka do funkce ředitele vkročilo MM do nové etapy svých dějin. Bylo to období velmi bohaté na zásadní změny ve struktuře muzea, v jeho koncepci, rozšiřování sbírek, výstavbu a rekonstrukci. Snahou dr. Jelínka bylo vybudovat

muzeum nového typu, přístupné jak pro vědecké odborníky, tak pro soudobou společnost.

Dnes není důležité, že současné MZM nemá stejnou organizační strukturu, jakou stanovil dr. Jelínek, že některá oddělení už neexistují nebo byla sloučena s jinými. Dr. Jelínek působil ve funkci ředitele MM do roku 1971, kdy po zvolení prezidentem ICOM na tuto funkci rezignoval. Za dobu třinácti let provedl v muzeu řadu změn, díky nimž pokročilo ve svém vývoji o velký krok dopředu a zařadilo se mezi významná a uznávaná muzea v celém světě. Nemalou měrou to bylo především díky pavilonu Anthropos, za jehož vznikem stojí především dr. Jelínek. Bez jeho nadšení, odhodlání, tvořivosti, vytrvalosti a síly zdolávat neustále se vyskytující překážky by dnes jen stěží existoval.

Ovšem žádný ředitel by nic nedokázal bez svých zaměstnanců, bez lidí, kteří jeho nápady podporovali a realizovali a naopak bez toho, aby také on dokázal naslouchat jejich názorům, požadavkům a potřebám. Záleželo i na jeho výběru, které odborníky si vybral za své spolupracovníky. Volba byla většinou správná a díky vzájemné souhře dokázali zaměstnanci muzea najít pro MM pevné místo mezi světovými muzejními organizacemi. Dokladem toho byla i mimořádní pozornost účastníků generální konference ICOM, která se konala v roce 1968 v tehdejší Západní Německu. U příležitosti 150. výročí založení muzea dr. Jelínek prosadil, aby MM hostilo zahraniční účastníky konference a předvedlo se jim jako moderní muzejní ústav.

IV. KATEDRA MUZEOLOGIE V BRNĚ

1. Založení katedry dr. Helfertem

Výuka muzeologie na brněnské univerzitě má dlouholetou tradici. Brzy po zřízení Masarykovy univerzity vydalo v roce 1921 Ministerstvo školství a národní osvěty výnos ke zřízení lektorátu muzejnictví. Hlavním iniciátorem zavedení výuky muzeologie na Filozofické fakultě byl tehdejší ředitel MZM dr. Jaroslav Helfert (dále jen dr. Helfert).³⁸⁾ Pro muzejní práci se snažil zajistit takové pracovníky, kteří by byli odborníky nejenom ve svém vědním oboru, ale také v muzejní teorii. První běh začal v letním semestru akademického roku 1921 - 1922. Dr. Helfert začal přednášet již v jeho letním semestru. Hlavním úkolem výuky muzeologie bylo vychovávat studenty pro muzejní práci po praktické stránce. Dr. Helfert tehdy uvedl: *„Vybudování našeho muzejnictví musíme věnovati péči co nejupřímnější a nejusilovnější. Na veliký ten úkol nestačí několik jednotlivců, je třeba řady odborných pracovníků. A tyto třeba do muzejnictví uvést, vštípit jim lásku a oddanost k tomuto oboru.“*³⁹⁾ Jednalo se o vůbec první výuku muzeologie nejen na Moravě, ale i v celé zemi.

Výuka muzejnictví byla s úspěchem organizována v průběhu 30. let, činnost lektorátu však byla přerušena okupací a druhou světovou válkou. I přesto se dr. Helfertovi podařilo výuku opět obnovit v roce 1945. Bohužel, činnost lektorátu byla zanedlouho přerušena a výuka muzejnictví byla zrušena.

2. Obnovení výuky dr. Jelínkem

2.1. Odborné personální obsazení v muzeích

Teprve na počátku 70. let se znovu objevila myšlenka obnovit výuku muzeologie se specializací pro muzejní pracovníky. Průkopníkem tohoto nápadu byl dr. Jelínek.

V té době docházelo ke stagnaci rozvoje a zkvalitnění profesionalizace muzejních pracovníků v tehdejší Československu. Důvodem byl jednak názor, že muzeum je vyhraněno vlastivědným osvětovým pracovníkům a jednak snahy nadřízených orgánů umístit do muzeí nevhodné nebo neúspěšné jedince. V muzeu končili protekční lidé, kteří nikde jinde nenašli uplatnění anebo osoby, které sem byly odstraněny pro své nepřiměřené názory či nežádoucí skutky. Někteří z nich občas projevovali zvýšený zájem o danou tematiku, specializovali se a dosahovali určité odborné úrovně. Přesto kvalifikovanou vědeckou práci prováděli jen málokdy.⁴⁰⁾

V jednotlivých muzeích rostl počet vysokoškolsky vzdělaných pracovníků. Jižní Morava měla dokonce jedinečné prvenství v počtu těchto odborníků (všechna muzea byla obsazena minimálně jedním vysokoškolským pracovníkem). Ovšem tato skutečnost byla trochu zavádějící ve vztahu k muzejní odbornosti daných pracovníků. Ti byli sice odborníky ve svém příslušném vědeckém oboru, ale o muzeu, jeho činnostech a výstavních praktikách nevěděli vůbec nic. I přes jejich snahu trvalo dost dlouho, než pronikli do specifických činností spojených s muzejnictvím, což se neblaze začalo odrážet i na úrovni instalace výstav. Tuto situaci viděl prof. Jelínek jako "*přímo volající po ustavení zvláštní mu-*

zeologické katedry, která by na úseku užité, specializované muzeologie soustředila výuku pro všechny obory (např. muzeologii pro etnografy, pro historiky, pro archeology) a ovšem také pro obory přírodovědecké (např. pro biology, geology) a která by také současně prováděla výuku obecné muzeologie (historie muzeí, jejich organizace, druhy, vývoj architektury budov a expozic, problémy prezentační činnosti muzeí, vědecké práce v muzeích, otázky podstaty muzeologie, hodnocení pramenných dokumentů aj.)." ⁴¹⁾

2.2. Možnosti studia muzeologie

Do r. 1963 byla muzeologie přednášena na brněnské i pražské univerzitě ⁴²⁾ pouze výjimečně při studiu archeologie, národopisu nebo hudební vědy. Tato skutečnost způsobovala, že do muzeí přicházeli vysokoškolsky vzdělaní absolventi příslušného vědního oboru, avšak v muzejní teorii či praxi se orientovali velmi málo. Většinou záleželo na jejich osobní iniciativě, aby si osvojili základní muzeologické poznatky. Až dlouholetou praxí v muzeu přicházeli na podstatu a účel muzejní práce, postupně si vytvářeli přístup přiměřený svému odbornému směru. Nedostatečným vzděláním a informovaností docházelo k duplikaci muzejní práce s dalšími vědeckými institucemi anebo k napodobování práce výzkumných ústavů. Muzeologie se neustále rozvíjela a zdokonalovala, stávala se stále složitější, čímž vlastní praxe vyžadovala čím dál naléhavěji teoretický základ. Bylo třeba vytvořit univerzitní katedru, kde by se studenti zabývali vývojem české i světové muzeologie, která by vychovávala kvalifikované odbor-

níky - muzeology. Velmi přínosná a užitečná se zdála být praxe studentů na jednotlivých odděleních MM, případně brigádnická účast na výzkumech v terénu. Bylo zřejmé, že vysokoškolské vzdělání odborných pracovníků v muzeích vzdělaných pouze ve svém vědním oboru nestačí.

Československo nebylo úplně první, které přišlo s myšlenkou studia muzeologie. Snahy o usoustavnění výuky muzeologie zesílily i v dalších zemích. Na středoškolské či vysokoškolské úrovni bylo možno studovat v Rio de Janeiru a v Buenos Aires. Zde výuka poskytovala informace nejenom o muzejních technikách, ale i o obecných vědních otázkách. Později, v sedmdesátých letech se připravovalo na zavedení výuky muzeologie rovněž Švédsko, Bulharsko a nesmíme opomenout ani v té době velmi významný muzeologický ústav v Moskvě v býv. Sovětském svazu. V těchto zemích, podobně jako v naší, cítili muzejní pracovníci potřebu doplnit si vědomosti pro svou činnost. Naše země byla první na evropském kontinentu, která výuku muzeologie na vysoké škole prosadila.

2.3. Zasedání vědeckých rad

V roce 1963 podal dr. Jelínek vědecké radě FF UJEP Návrh na zajištění výuky muzeologie na fakultách UJEP. V něm navrhoval zřízení externí katedry muzeologie, která by zajišťovala spolupráci Filozofické a Přírodovědecké fakulty s MM, příp. jinými muzei v Jihomoravském kraji. Dne 5. prosince 1963 zasedala vědecká rada FF UJEP a ta tento návrh jednomyslně přijala. Rada pověřila vedení FF a PřF stanovením přesného personálního slože-

ní katedry. Jako jejího vedoucího navrhla dr. Jelínka.

Dne 19. prosince 1963 se konalo zasedání vědecké rady UJEP a po dohodě s ředitelstvím MM zřídila externí katedru muzeologie. *"Její úkolem bude organizovat vědeckou spolupráci mezi filosofickou a přírodovědeckou fakultou na jedné straně s Moravským museem, popř. jinými muzei v Jihomoravském kraji na straně druhé, dále řídit a provádět muzeologickou výuku těch posluchačů společensko-vědních a přírodovědných oborů, kteří mají zájem o činnost na muzejních pracovištích nebo kteří budou pracovat v oborech opírajících se o pramenné fondy uložené v našich muzeích."*⁴³⁾ Vědecká rada UJEP jmenovala do čela katedry dr. Jelínka a zároveň ho kooptovala do vědecké rady univerzity.

2.4. Počátky výuky

První školní rok byl zahájen na podzim v roce 1964. Vedoucím katedry se stal dr. Jelínek, sekretářem a asistentem dr. Z. Z. Stránský, v té době vedoucí muzeologického oddělení MM, spolu s Vilémem Hankem, architektem MM. V prvním běhu výuky muzeologie spolupracovali s katedrou mnozí externí přednášející např.

- dr. V. Hochmanová, specialistka na prehistorii, zaměstnankyně prehistorického oddělení MM,
- doc. Dr. J. Neústupný, Dr.Sc., specialista na prehistorii, vedoucí prehistorického oddělení Národního muzea v Praze,
- dr. Ludvík Kunz, CSc., specialista na etnografii, vedoucí etnografického oddělení MM,
- dr. M. Ludvíková, specialistka na etnografii, zaměstnankyně

etnografického oddělení MM,

- dr. Th. Straková, specialistka na hudbu a literaturu, vedoucí hudebního oddělení MM atd.

Katedra byla dislokována jako externí katedra UJEP a MM jí poskytovalo jak hmotnou, tak finanční podporu. Výuka byla situována do prostor MM, poněvadž FF neměla dostatek vyučovacích sálů. Výhodou bylo, že MM mělo vlastní přednáškový sál, knihovnu, kancelář, přednášejícím i studentům byla k dispozici většina jeho zařízení a zajišťovalo koncepční a programovou činnost. FF zajišťovala průběh státních závěrečných zkoušek, jejich předsednictví, udělování vysvědčení apod.⁴⁴⁾ Veškerá aktivita katedry byla hrazena z rozpočtu MM. I přesto, že posluchači hradili kurzové, náklady na provoz a zajištění výuky stále dvojnásobně tyto příjmy převyšovaly. Daná situace přetrvávala od vzniku katedry až do r. 1976, kdy byla zrušena samostatnost katedry a výuka byla začleněna do Ústavu archeologie a muzeologie FF UJEP. FF až po deseti letech existence katedry převzala i její spolufinancování.

Postgraduální forma studia probíhala ve školním roce 1964/1965 ve dvou úrovních: obecná muzeologie a aplikovaná muzeologie. Obecná muzeologie zahrnovala předměty: Muzea a jejich současnost a budoucnost, Úvod do muzeologie, Seminář úvodu do muzejní praxe. Z oblasti aplikované muzeologie probíhaly tyto přednášky: Muzeologie pro prehistoriky, Muzeologie pro etnografy, Muzeologie pro literární a hudební historiky.

V dalším školním roce 1965/1966 byly přidány další přednášky: z obecné muzeologie: Dějiny muzejnictví, Organizace muzejní

práce, Regionalismus, Úvod do muzejní konzervace a z aplikované muzeologie: Muzeologie pro studující geologických věd, Muzeologie pro studující biologických věd, Muzeologie pro historiky, Muzeologie pro studující historii umění. Náplň výuky se tedy postupně prohlubovala a rozšiřovala.

V prvním běhu výuky muzeologie úspěšně dokončila studium jedna desítka studentů. Převážně to byli muzejní vědečtí odborníci s vysokoškolským vzděláním určitého vědního oboru, který si chtěli doplnit o znalosti z oblasti muzeologie.

Katedra muzeologie byla zřízena především díky iniciativě dr. Jelínka, ale bez vzácného pochopení a podpory tehdejšího rektora UJEP prof. dr. Theodora Martince, DrSc. a pomoci jeho kolegů by její prosazení bylo mnohem těžší.

2.5. Prosazování muzeologie jako vědního oboru, shrnutí

Zřízení katedry při UJEP, kde by se vyučovala muzeologie jako samostatný obor, byl zcela neobvyklý počín. V celé Evropě to byl právě dr. Jelínek, který jako první přišel s tímto návrhem. Zpočátku se potýkal i s kritickými ohlasy, které napadaly samotnou podstatu muzeologie - dá se hovořit o samostatném oboru? Existuje dostatek důvodů k tomu, aby byl tento obor přednášen na vysokoškolské úrovni...?

Dr. Jelínek v „Návrhu na zajištění výuky muzeologie na fakultách Univerzity J. E. Purkyně v Brně“ z r. 1962 píše o tom, že je přesvědčen o nutnosti zajištění soustavné výchovy v muzeologii. Cituji: *„Za kapitalismu byla práce ve vlastivědných muzeích ponechávána ve sféře nadšených amatérů a ojedinělé vědecky*

vybavené ústavy, jako bylo tehdy i naše Moravské muzeum, nerozvíjely v patřičné šíři muzeologickou stránku příslušných vědních oborů, protože zde nebyly pro to společenské a vývojové podmínky. Tím si vysvětlíme, že v dobové literatuře nalezneme velmi málo opravdu muzeologických prací a ještě většinou jsou zaměřeny k otázkám techniky a praxe. V průběhu kulturní revoluce prošlo však i naše muzejnictví zásadní, kvalitativní proměnou a dnes se stále intenzivněji zapojuje do vědeckých, dokumentačních a výchovných úkolů, aktuálních pro celou naši socialistickou společnost. S tím souvisí i vstup velkého počtu profesionálních pracovníků do muzejní praxe a rozvoj teoretické stránky našeho muzejnictví." ⁴⁵⁾

Pro zajištění dalšího vývoje českého muzejnictví viděl dr. Jelínek nevyhnutelný krok právě v ustanovení vysokoškolské výuky muzeologie. Uvědomoval si, že činnosti zajišťující samotnou podstatu muzea - tzn. tvorba sbírek, dokumentační činnost spojená s hledáním konkrétní hodnoty předmětu, výstavní a výchovná činnost apod. - vyžadují profesionální přístup. Snažil se vytvořit učiliště, odkud by se jednak šířila muzeologická výuka, ale kde by zároveň byla možnost speciálně se zabývat bádáním muzeologie, rozvíjením její teorie, sledováním jejího světového vývoje, potřeby apod. Vytvoření takového místa vzdělávání bylo nutným předpokladem k uznání muzeologické práce jako vědy na stejné úrovni jako kterékoli jiný humanitní či přírodovědný obor. Tyto snahy se dr. Jelínkovi podařilo prosadit právě zřízením externí katedry muzeologie.

Na tehdejší dobu to byl velmi nevídaný čin. Muzeologie do té do-

by byla považována pouze za podřadnou pavědu bez vědeckých rysů. Dr. Jelínek rozlišoval muzeologii a muzeografii. Muzeologie byla podle něho věda zabývající se muzejní teorií, určená především pro vedoucí pracovníky. Naopak muzeografie se zabývala technikami muzejní práce a byla určena zejména technickému personálu muzeí. Výuka na katedře muzeologie se tehdy možná zdála být příliš teoretická, ale právě o to dr. Jelínkovi šlo: *„Teorie je základem každé práce, zvláště pro ty, kteří mají vykonávat řídicí funkci. Technické síly a preparátoři musí být školeni jinde. Universita vychovává budoucí vedoucí síly. Každý student - budoucí muzeolog - musí být informován o předmětu, problémech a technice muzeologické práce.“*⁴⁶⁾ Dr. Jelínek tak v době, kterou sám nazýval „muzea na rozcestí“, stanovil směr vývoje tehdejší muzeologie a my po letech můžeme říct, že tato cesta byla správná. Brněnská katedra muzeologie s menšími obměnami působí dodnes a vychovává plnohodnotné odborné pracovníky na profesionální úrovni - muzeology.

V. ICOM

1. Vstup do ICOM

Otevření expozice pavilonu Anthropos vzbudilo u veřejnosti nevšední zájem. Mimořádný ohlas projevovali odborníci z přírodních vědních oborů, ale i tvůrci muzejních expozic. Obdivovali její uspořádání, instalaci, strukturu. Dlouho na sebe nenechal čekat ani ohlas ze zahraničí. Zájem o spolupráci v těchto letech projevila Mezinárodní rada muzeí (International Council of Museums, dále jen ICOM), podporovaná organizací UNESCO. Dr. Jelínek zaslal do mezinárodního časopisu "Museum" článek o novém pojetí expozice Anthropos. Komplexně v něm popsal jeho organizační a programovou strukturu a Ústav Anthropos představil jako zcela nový typ muzejní instituce. Později tento počín považoval za prvotní impuls k tomu, aby ICOM oslovil MM a nabídl mu spolupráci při řešení nejrůznějších otázek týkajících se muzeí celého světa.⁴⁷⁾ A nemýlil se, poněvadž díky jeho aktivitě při budování Ústavu Anthropos a nastolení nové koncepce MM ho - jak se zmiňuje prof. JUDr. Vиноš Sofka, PhD. - „*představitelé ICOM tehdy považovali za nejdokonalejší příklad soudobé muzeografie.*“⁴⁸⁾ MM právem stanovilo za svého zástupce jeho ředitele dr. Jelínka a v roce 1962 se zařadilo mezi členy ICOM.

Brzy po svém vstupu, v trienále 1962 - 1965, se jako delegovaný zástupce MM stal **předsedou komise regionálních muzeí**. Členy ICOM oslnil svými znalostmi a koncepčním myšlením, brzy si získal jejich uznání a v roce 1965 byl zvolen **předsedou poradního sboru ICOM**, který se skládal z představitelů národních a me-

zinárodních výborů. Při následné volbě předsedy pro další volební období 1968 - 1971 opět padla volba na něho.

I když se dr. Jelínek stal zástupcem MM pro záležitosti ICOM a UNESCO, stále se věnoval muzejní a vědecké práci v Československu. Velmi si uvědomoval význam vzdělávání pracovníků v muzeích, usiloval o prohloubení jejich teoretických znalostí a proto, jak již bylo výše uvedeno, zasadil se v roce 1963 o ustavení katedry muzeologie UJEP. V té době to byl nezvyklý počín, často se setkával i s kritickými hlasy, ale správnost jeho kroku mu potvrdilo jednání na konferenci v USA v roce 1965. Vystoupil zde se svými připomínkami a soustředil na sebe pozornost většiny účastníků zastupujících ICOM a UNESCO.

Vyústěním snahy prosadit výuku muzeologie i v dalších zemích bylo setkání vyučujících z Evropy v roce 1967 v Brně, které pořádala krátce působící katedra muzeologie UJEP v čele s dr. Jelínkem. Na tomto setkání inicioval založení **Mezinárodní komise pro výchovu muzejních pracovníků** (International Committee for training of personnel - ICTOP).⁴⁹⁾

2. Dr. Jelínek prezidentem ICOM

Mezinárodní rada muzeí vznikla v roce 1946 při organizaci UNESCO. Zpočátku byla tvořena podle vzoru této světové instituce, tzn. že její členové byli zástupci členských států. Československo se v té době velmi aktivně zapojilo do budování ICOM a přiřadilo se k 20 zakládajícím státům. Náš národní výbor tvořili ředitelé největších muzeí, jež byli jmenováni řídicími orgány. Každá země měla svůj národní výbor s 15 členy. Zpočátku bylo

personální obsazení ICOM velmi reprezentativní, ovšem postupem doby tam vstupovali lidé spíše nadměru finančně zabezpečení, kteří tvořili jakýsi „elitní klub majetných“.

Organizace v šedesátých letech procházela ne zrovna nej-
světlejším obdobím, potýkala se s vážnými existenčními problémy.
Členské příspěvky jednotlivých zástupců byli paradoxně stále
stejně i přesto, že se výdaje organizace neustále zvyšovaly. Ná-
plň činnosti ICOM se čím dál víc vzdalovala od běžných problémů
muzeí, neřešily se podstatné a důležité záležitosti.

Právě do tohoto období dr. Jelínek výrazně zasáhl.
Na IX. generální konferenci ICOM v Grenoble ve Francii byl zvolen **prezidentem** této organizace. Na vrcholném postu tak vystří-
dal nizozemského zástupce Arthura van Schendela a stal se v po-
řadí již pátým prezidentem Mezinárodní rady muzeí. O jeho skrom-
nosti a nezištnosti svědčí článek prof. JUDr. Vinoše Sofky, PhD.
ve Věstníku AMG č. 6/2004, z něhož cituji: *„Jeho zásluhy při ná-
stupu do této funkce oceňoval každý - snad kromě Jana samotného,
který ji bral stejně jako všechno ostatní, tedy jako důležitou
práci, a jen velmi málo jako ocenění své osoby.“*⁵⁰⁾ A této nové
„důležité práce“ se chopil s odhodláním vyřešit tíživou situaci
ICOM její zásadní reformou. Přispěl k tomu i fakt, že rezignoval
na veškeré funkce ve své vlasti (ředitel MM, člen vědecké rady
FF UJEP, atd.) a plně se oddal povinnostem vyplývajícím z nově
zvoleného postavení. Současně se zaměřil na svou vědeckou práci.

Začal s odvážným odhodláním změnit stanovy a představil
plán plný výrazných organizačních změn. Ve spolupráci s několika
dalšími odhodlanými lidmi sestavil nový statut organizace,

v němž otevřel dveře ICOM všem zájemcům bez rozdílu institucionálního zaměření či finančního zabezpečení. Do ICOM tak mohli být přijati jak členové institucionální v podobě jakéhokoliv muzea, které mělo zájem o členství, tak i členové individuální, tzn. kterýkoliv zaměstnanec muzea či samostatný jedinec. Při současném počtu více než 21.000 členů ICOM z více než 146 zemí⁵¹⁾ můžeme tento krok dr. Jelínka hodnotit jako odvážný, ale zároveň pozitivní, vstřícný a pokrokový.

Velkou změnou prošel ICOM i po finanční stránce. Dr. Jelínkovi se podařilo zvýšit příjmy, jež by pokrývaly výdaje nejenom na běžný provoz organizace, ale aby současně bylo možné uskutečnit i různé vědeckovýzkumné projekty.

ICOM prošel za dobu působení dr. Jelínka v roli prezidenta velmi výraznou změnou, která pomohla získat organizaci její stabilní pozici, světové ocenění a mezinárodní prestiž. Právem byl dr. Jelínek zvolen prezidentem ICOM i pro druhé funkční období ukončené rokem 1977.

Ke konci tohoto volebního období v roce 1976 vyslyšel hlasy brněnské katedry muzeologie UJEP a prosadil ustavení **Mezinárodní komise pro muzeologii** (International Committee for Museology - ICOM). Sám cítil potřebu zřídit na půdě ICOM odbornou organizaci zabývající se otázkou muzeologie. V následujícím roce 1977 se stal jejím prvním předsedou a tím zůstal až do roku 1982, kdy se předsednictví vzdal kvůli častým cestám do Libye.⁵²⁾

3. Dr. Jelínek čestným členem ICOM

V roce 1977 skončilo období, které dr. Jelínek strávil v nejvyšší funkci ICOM. Byla to doba bohatá na zásadní změny jednak ve změně stanov, ale i ve změně struktury organizace. To vše svědčilo o vynikajícím organizačním talentu dr. Jelínka, koncepčním myšlení, přemýšlivosti, vytrvalosti a odhodlanosti jít za svým cílem a v neposlední řadě také moudrosti. Po ukončení dvou funkčních období přijal dr. Jelínek návrh zůstat v organizaci jako její čestný člen. Čas ukázal, že i nadále byl členem velmi aktivním.

Revoluční rok 1989 přinesl pro naši republiku velkou změnu, která se dotkla i složení Českého výboru ICOM. Do této doby zastupovali Československou republiku zástupci určovaní řídicími orgány. Po svržení komunistického režimu bylo jasné, že tento způsob volby není dále možný a proto byl sestaven zcela nový přípravný výbor Československého komitétu. Dne 9. 2. 2005 se v MZM konalo vzpomínkové zasedání na dr. Jelínka a PhDr. Jana Součkové, DrSc. zde uvedla: *„Dr. Jelínek se velmi elegantně a noblesně chopil klíčové úlohy, pomohl v jednání s generálním tajemníkem ICOM v Brně, jež narýsovalo zároveň cestu i sousednímu Polsku a do jisté míry i Maďarsku. Účastnil se nejbližšího jednání Výkonné rady a pomohl tak nově vznikajícímu Československému výboru hladce vplout do plného členství“*. Dovoluji si ocitovat i závěr referátu PhDr. Jany Součkové, DrSc., v němž hovoří o všeobecném uznání tohoto výjimečného člověka: *„Když ICOM v r. 1996 slavil své 50. výročí, patřil Jan Jelínek k nejčestnějším hostům. Ti, kdo s prezidentem Jelínkem spolupracovali, se*

k létům 1971 - 1977 rádi vracejí s osobní vzpomínkou; ti, kdo do organizace přišli později, hodnotí s úctou Jelínkovu práci".

VI. ZAHRANIČNÍ EXPEDICE

Naše země je velmi bohatá na nálezy dokumentující postupný vývoj člověka. Ovšem lidský tvor se nevyvíjel pouze v České republice či v Evropě, nýbrž ve všech koutech země, na všech kontinentech. Pro pochopení a stanovení komplexního vývoje člověka je nezbytné nálezový materiál srovnávat s materiálem z jiných lokalit a provádět jeho odborné studie. Když dr. Jelínek přijal místo prezidenta ICOM, mj. se mu otevřela brána pro jeho další vědecký rozvoj. Získal řadu kontaktů na odborníky, s kterými mohl polemizovat o svých nových hypotézách. Několikrát mu UNESCO nabídlo možnost provádět výzkumy mimo hranice naší země, často i mimo evropský kontinent.

Z čistě vědeckovýzkumných expedic bychom mohli uvést např. expedice uskutečněné v letech 1969 a 1973 do Arnhemské země v Austrálii, v r. 1971 do Východní Sibiře, r. 1972 a 1974 uskutečnil expedici do Alžírsko a v r. 1982 podnikl výpravu k Laponcům do Finska, severního Norska a Švédska.

Kromě toho byl několikrát pověřen zahraniční cestou, aby v daném místě postavil budovu s muzejní expozicí. V roce 1961 tak navštívil Guinejskou republiku v Africe a budoval zde národní muzeum v hlavním městě Conakry. V průběhu let 1976 - 1981 několikrát navštívil centrální Saharu, aby v libyjské Tripolli vybudoval nový muzejní stánek. Během svých poznávacích cest do okolí byl několikrát požádán o pomoc při stavbě menšího regionálního muzea. V letech 1973 - 1976 se zúčastnil tří výprav do Iránu, kde v Semnanu budoval další národní muzeum.

Nebylo by možné popsat všechny expedice, kterých se dr. Jelínek zúčastnil, proto zde uvedu pouze ty nejznámější a nejvýznamnější.

1. Arnhemská země

Na výzvu Sekce pro naléhavé antropologické výzkumy mezinárodní Unie antropologických a etnografických věd v rámci aktivity UNESCO byl v letech 1969 a 1973 vyzván, aby vedl výzkum v severní Austrálii. Cílem bylo prostudovat domorodé obyvatelstvo Arnhemské země - příslušníky kmene Rembranga z hlediska fyzické antropologie, prehistorie a etnografie. Ojedinělým úkazem a výjimečností těchto lidí bylo, že stále ještě ve 20. století mezi nimi žily poslední skupiny, které bydlely, žily a obstarávaly si potravu tradičním loveckým způsobem. Tato expedice byla uskutečněna díky podpoře československých i zahraničních institucí a podniků, které finančně nebo i konkrétními předměty přispěli k uskutečnění této australské výpravy.

Organizačním vedoucím expedice byl geograf dr. J. Brinke, CSc., který spolu s antropologem Dr. M. Prokopcem, DrSc. tvořili první skupinu výpravy. Ta se vydala po obvodu Arnhemské země a zkoumala po stránce antropologické a demografické domorodé obyvatelstvo žijící v různých osadách.

Druhá skupina, ve složení dr. Jelínek - antropolog, dr. St. Novotný - etnograf, J. Vrožina - kameraman, J. Daněk - technik a řidič, se vydala napříč vnitrozemím Arnhemské země. Díky archeologickým výzkumům získali bohaté nálezy, studovali 32 pravěkých lokalit, pomocí kreseb a fotografií zachytili 72 skalních maleb.

Objevili malovanou domorodou chatu, ojedinělé malby na kůře a získali velké množství etnografického materiálu, který byl uložen do depozitáře Ústavu Anthropos. Doplňuje jedinečnou sbírku MZM dokumentující život kmene Rembranga.

Nashromážděný materiál se zpracovával přes deset let, aby výsledky výzkumu mohly být zpřístupněny veřejnosti. Byly publikovány ve zvláštním svazku časopisu Anthropologie. V roce 1971 byla v pavilonu Anthropos uspořádána výstava „Austrálie, výsledky expedice Anthropos do Arnhemské země“ a v letech 1976 – 1977 putovala výstava „Umění australských domorodců“ po několika polských muzeích. Zájemci o filmové záběry mohli zhlédnout filmový dokument „Za lidmi doby kamenné“.

V roce 1989 vydal dr. Jelínek publikaci věnovanou výsledkům svého pobytu v Austrálii „The Great Art of the Early Australians: The Study of the Evolution and Role of Rock Art in the Society of Australian Hunters and Gatherers“.⁵³⁾ Monografie byla vydána v sérii Anthropos a popisuje skalní umění australských domorodých lovců a sběračů. V roce 1991 byla tato práce podána jako habilitační při jmenování dr. Jelínka docentem.

2. Centrální Sahara

Na expedici do centrální Sahary nastoupil dr. Jelínek ve funkci prezidenta ICOM r. 1976. V tomto roce se UNESCO dohodlo s libyjskými vládními činiteli Jamahiriye na vybudování libyjského Národního muzea v Tripolli. Vedením mise pověřili dr. Jelínka, kterému se tímto naskytla jedinečná příležitost vtělit své poznatky a zkušenosti do nově budovaného muzea. K to-

mu, aby mohl dát ten správný ráz expozici o národu tak vzdáleném a odlišném od toho našeho, musel se seznámit s kulturou a životem tamních lidí jak v minulosti, tak v současnosti. V průběhu let 1976 - 1980 každoročně navštěvoval Libyi, aby nasbíral potřebný dokumentační materiál. Na cestách ho doprovázel tým kolegů s dr. K. Jelínkovou, V. Gebauerem, J. Vrožinou a M. Tůmou.⁵⁴⁾ Během těchto studijních pobytů podnikl expedice do různých částí Libye a centrální Sahary ve Fezzanu. Zde objevil a podrobně prostudoval pravěké skalní malby a rytiny celosvětového významu. V libyjském městě Jarmah získával jak potřebný sbírkový materiál, tak spolu s kolegy fotografoval a dokumentoval místní berberskou kulturu, aby ji mohl veřejnosti představit na fotografiích a modelech přímo v expozici.

Pro spolupráci na vytvoření architektonické podoby muzea si dr. Jelínek vybral brněnského architekta Ivana Rullera (dále jen arch. Ruller). Dr. Jelínek vypracoval koncepci muzea, libreto a scénář nových expozic a vše konzultoval s arch. Rullerem přímo v prostorách starého paláce, kde mělo vzniknout nové muzeum.

Arch. Ruller vzpomíná na toto období a na spolupráci s dr. Jelínkem následovně: *"Vzpomínek je mnoho. Největší dobrodružství však bylo při zaměřování vernakulární architektury v pohoří Jabal Nafusa v Africe a při práci na rekonstrukci malého regionálního muzea v Jarmah uprostřed Sahary. Mimořádným obohacením byly večery s antropologem J. Jelínkem, který byl vedoucím celé africké expedice. Svými bohatými znalostmi z těchto oblastí, dosud nám málo známých, nás dokázal denně upoutat. Jsem rád, že se z vzájemné spolupráce vyvinulo další pevné přátel-*

ství." ⁵⁵⁾

Dr. Jelínek prosadil, aby tyto nové nálezy a poznatky byly zpřístupněny k poznávání i československé veřejnosti a v roce 1980 vytvořil výstavu "Objevy nejstaršího umění centrální Sahary". Historii objevů a výzkumů daného území včetně svých výsledků bádání vložil do stejnojmenného katalogu vydaného k příležitosti uspořádání této výstavy.

VII. PEDAGOGICKÁ ČINNOST

1. Přednášky na českých univerzitách

I přesto, že dr. Jelínek byl velmi zaneprázdňen vědeckými a organizačními povinnostmi, dokázal najít čas, sílu a chuť předávat své znalosti a poznatky budoucím vědeckým a odborným pracovníkům. V letech 1960 - 1972 nepřetržitě přednášel na FF UJEP antropologii pro prehistoriky a kulturní antropologii pro etnografy. Po založení externí katedry muzeologie a zvolení dr. Jelínka jejím vedoucím byl v roce 1965 přijat do vědecké rady UJEP a zde setrval až do roku 1971.

Jeho přednášky si vyžádala i Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, na jejíž katedře antropologie přednášel paleoantropologii v letech 1965 - 1975. V roce 1971 byl zvolen do funkce prezidenta ICOM a proto rezignoval na veškeré své funkce (ředitel MM, člen vědecké rady UJEP) a na několik let skončil i s pedagogickou činností. K ní se vrátil v roce 1990, kdy opět nastoupil do řad vysokoškolských učitelů a přednášel studentům katedry antropologie PřF MU o paleoantropologii, paleolitickém umění a ekologii loveckých populací až do té doby, kdy mu to síly a stále se zhoršující zdraví dovolilo.

Mimo tyto pravidelné přednášky na univerzitách připravil i speciální přednáškové cykly zabývající se nejstarší architekturou „Střecha nad hlavou“, ekonomii a ekologií loveckých populací „Lovci“ a jejich bio-sociální kořeny „Nejstarší umění“.

2. Přednášky v zahraničí

Věhlas dr. Jelínka byl rozšířen po celém světě. Často byl zván i zahraničními univerzitami, kde přednášel na různá antropologická témata, např. Univerzita v Liège, 1988: Vývojové postavení střeoevropských neandertálců; Univerzita Complutense v Madridu a Univerzita Alacale de Henares, 1989: Homo erectus a střeoevropští neandertálci, Antropologický výzkum severní Austrálie; Univerzita Brusel, 1990: Populace gravettienu a její umění, Nové antropologické nálezy; Univerzita Miláno, 1990: Objevy sklaních rytin na Sahaře. V roce 1991 dokonce podnikl turné po univerzitách USA - Philadelphia, Milwaukee, Chicago, Champaign, Kansas, Washington, Berkeley-San Francisco - zde několikrát přednášel o taxonomii fosilních hominidů. Jeho aktivní znalost čtyř světových jazyků mu umožnila přednášet i na univerzitě v Nice, 1992: Rituály doby bronzové, v Madridu na univerzitě Complutense, 1992: Populace gravettienu či v roce 1992 na univerzitě v Paříži s cyklem Fosilní hominidi: Teorie bodové rovnováhy.⁵⁶⁾

Dr. Jelínek byl dlouholetým členem komise pro udílení vědeckých hodností v oboru antropologie na Univerzitě Karlově. Často vedl studentům jejich diplomové práce a nejednou jako oponent hodnotil rigorózní práce kandidátů i doktorů věd na Univerzitě Karlově, MU, univerzitách v Bratislavě a Košicích.

3. Udělení akademického titulu

Dr. Jelínek se stal skutečně mistrem svého oboru, jehož poznatky dokázal zajímavou a poutavou formou předávat dál. Není

divu, že na zasedání vědecké rady PřF MU dne 19. 2. 1992 proběhlo habilitační řízení dr. Jelínka. Komisi předložil habilitační práci „The Great Art of the Early Australians: The Study of the Evolution and Role of Rock Art in the Society of Australian Hunters and Gatherers.“ V této monografii se věnoval skalnímu umění australských domorodých lovců a sběračů, vycházel ze svých vlastních výzkumů, bádání a postřehů. Kniha obsahuje nespočet fotografií pořízených dr. Jelínkem při expedicích v severní Austrálii, kde se zaměřil na dokumentaci domorodých obyvatel kmene Rembranga v Arnhemské zemi. Text je doprovázen kresbami a ilustracemi, což čtenáři pomáhá živě si představit popisovaná fakta. Práce vyšla v anglickém jazyce jako 25. svazek série *Anthropos* v roce 1989. Habilitační přednášku přednesl jmenovaný na téma „Komunikace biologická a kulturní - příklad z Arnhemské země“. Všemi přítomnými členy komise habilitačního řízení byl návrh na jmenování jednomyslně přijat, přednášky hodnotili slovy: „*znamentý řečník, vypravěč, perfektní přednes na vysoké vědecké úrovni*“⁵⁷⁾ a dr. Jelínek byl 1. dubna 1992 jmenován **docentem antropologie**.

Na zasedání vědecké rady při příležitosti habilitačního řízení byli členové komise oslněni bravurními znalostmi dr. Jelínka, jeho řečnickým uměním a citují: „*brilantními odpověďmi na všechny otázky včetně otázek ostře kreacionisticky laděných*“.⁵⁸⁾ Jmenování docentem bylo poslední podmínkou, po jejímž splnění mohlo být zahájeno řízení na jmenování dr. Jelínka **profesorem pro obor antropologie**. Při řízení pronesl přednášku na téma „Stopy prvních hominidů v Laetoli“, již komise hodnotila

následovně: „Svědčila o zkušeném přednašeči s velkými zkušenostmi, přitažlivé téma, vysoká vědecká úroveň, imponovala logika, kritický pohled, objektivita a nezaujatost vlastními výsledky“.⁵⁹⁾ Dr. Jelínek byl obdařen pozoruhodným vypravěčským uměním, jeho přednášky byly proslulé mezi odbornou i širokou veřejností. Ještě dnes lidé, kteří měli možnost slyšet dr. Jelínka vypravovat své zážitky, znalosti a zkušenosti, často vzpomínají s obdivem a úctou na jeho znamenité poutavě a srozumitelně podávané přednášky. Po letech obětavé výzkumné práce, přednášek, publikační činnosti apod. se tak po zásluze dočkal uznání a akademického ocenění.

VIII. VĚDECKOVÝZKUMNÁ ČINNOST V OBORU ANTROPOLOGIE

Není možné přesně stanovit, zda byl dr. Jelínek více muzeologem nebo antropologem. Do obou oborů zasáhl tak hluboce, že nelze vyzvednout jeden víc a druhý míň. Jelikož je tato diplomová práce zaměřena na představení dr. Jelínka z hlediska muzeologického, jsou zde jeho aktivity v oboru antropologické vědy představeny pouze okrajově, i když by si jejich rozsah a význam zcela jistě zasloužily samostatnou práci.

Po celý svůj život vedl boj mezi uplatňováním svých vynikajících organizačních schopností, časově velmi náročných, a touhou zabývat se vědeckým zkoumáním, bádáním a rozšiřováním si svých vědomostí. V době, kdy působil jako ředitel MM, se mu času k samotné vědecké práci moc nedostávalo. Situace se změnila po nástupu do funkce prezidenta ICOM, kdy rezignoval na ředitelství post a plně se oddal organizačním záležitostem a vědeckému zájmu.

1. Terénní výzkumy v Čechách

Naše země byla velmi bohatá na archeologické nálezy pravěkého osídlení. Dr. Jelínek se podílel na mnoha významných výzkumech, jeho činnost nebyla pouze antropologická, ale zabrousila i do archeologie či etnografie. V letech 1950 - 1957 se účastnil terénních výzkumů **doby bronzové na Moravě** (Blučina, Hradisko u Kroměříže, Rataje, Bezměrov, Hulín, Zaječí, Stolová hora). Současně od roku 1954 do roku 1978 probíhal výzkum **osídlení Starých Slovanů** ve Starém Městě, Rebešovicích, Mikulčicích, Sadech

a v obci Modrá. V roce 1958 se dr. Jelínek věnoval zkoumání nálezu Brno II. Po dobu čtyř let (1960 - 1964) se podílel na výzkumu osídlení **neolitu na Moravě** a zároveň, v tom stejném období, zkoumal stratigrafii Mladečských jeskyní s ohledem na antropologické nálezy. Po letech se několikrát vrátil k výzkumům doby bronzové na Cezavách u Blučiny a ve Velimi u Kolína. Z této dlouhé řady terénních výzkumů se podrobněji zmíním alespoň o těch nejvýznamnějších.

Osobně se podílel na výzkumu nalezišť z doby bronzové, především v oblasti **Cezavy u Blučiny**, dále pak na Kroměřížsku a na jižní Moravě (1952 a 1956). Soustavně zpracovával nalezený materiál a vytvořil si specifické názory, které posléze publikoval v různých časopisech a monografiích. Objevil, že antropofágie byla provozována zejména v době bronzové a halštatské, kde pohřební ritus byl často doprovázen antropofágií a lidskými oběťmi. V roce 1993 se znovu vrátil na lokalitu Cézavy u Blučiny. Byl zde zahájen archeologický výzkum MM a dr. Jelínek byl přizván, aby charakterizoval významný nález - dvě lidské kostry. Zjistil, že dané osoby byly obětovány a zemřely násilnou smrtí, což mu potvrdilo jeho teorii z předchozích let.⁶⁰⁾

Druhým významným sakrálním centrem s nálezy lidských obětí střední doby bronzové byla oblast **Velimi** v Čechách. I touto lokalitou se v osmdesátých letech zabýval a studoval krvavé rituály doby bronzové.

Kromě doby bronzové ho zajímalo i období neolitu. V letech 1975 - 1982 provádělo MM výzkum archeologického naleziště ve **Vedrovicích** (okr. Znojmo). Bylo zde nalezeno kostrové pohřebiště

neolitického lidu s lineární keramikou. Výzkum vedl PhDr. Vladimír Ondruš, avšak kvůli stále se zhoršujícímu zdraví odešel po roce 1990 do důchodu a nestihl výzkum neolitického lidu dokončit. V devadesátých letech se kolem něho soustředili odborníci, kteří navázali na předchozí objevy a postupně vyhodnocovali získané materiály. V této skupině působil i dr. Jelínek, který provedl antropologickou expertizu skeletů z pohřebiště v trati "Široká u lesa".⁶¹⁾

Dr. Jelínek se zúčastnil i několika významných zahraničních výprav, jež jsou uvedeny v kapitole VI. Zahraniční expedice.

2. Objevy a hypotézy

Vědecká činnost dr. Jelínka by se dala rozdělit do dvou širokých úseků: paleoantropologii a s tím spojené vývojové a taxonomické otázky hominidů. K tomuto úseku se pojí i prehistorická antropologie. Druhé téma je kulturní antropologie, obzvláště otázky počátků a biosociální podstaty umění, obydlí, ekologie a ekonomie lovců a sběračů, jejich komunikace.

2.1. Paleoantropologie a prehistorická antropologie

Zásadní přínos dr. Jelínka pro paleoantropologii je ve **studiu postavení Homo erectus a Homo sapiens neanderthalensis**, jež otázkou se zabýval již na začátku své profesní dráhy v roce 1952. Poznání o nesprávném postavení neandrtálského člověka zařazovaného v té době do jedné z fází vývoje Homo sapiens publikoval dr. Jelínek v mnoha člancích a publikacích. S tímto názorem vystoupil i na různých antropologických kongresech u nás

i v zahraničí, kde upozorňoval na variabilitu neandertálců v Evropě a na geografické oblasti ukazující jasné znaky postupné proměny směrem k Homo sapiens. V jiných než evropských oblastech je, dle dr. Jelínka, Homo erectus nahrazen různými přechodnými typy moderního člověka, tj. Homo sapiens sapiens.

2.2. Kulturní antropologie

Dalším významným směrem vědeckovýzkumné práce dr. Jelínka je **studium paleolitického umění**, především umění skalních maleb a rytin. Během svých zahraničních expedic do Austrálie, na Sibiř či do Afriky se setkával s nálezy tohoto umění, dostal možnost osobně se seznámit s posledními lidmi žijícími pravěkým způsobem života - lovem a sběrem. Poznatky z této práce vnesl do publikace "The Great Art of the Early Australians" a předložil ji jako habilitační práci pro jmenování titulem profesor antropologie.⁶²⁾

3. Konference a předsednictví v antropologických společnostech

Dr. Jelínek stál u založení Anthropologické společnosti v Brně v roce 1947, později Československé antropologické společnosti při Akademii věd ČSR a pro období 1973 - 1989 se stal jejím předsedou, od roku 1990 čestným členem. V letech 1980 - 1983 působil jako prezident Evropské antropologické asociace a po skončení výkonu této funkce se stal čestným členem.

Oblíbenou činností dr. Jelínka bylo setkávání lidí a jejich názorů spojené s výměnou zkušeností, rad a doporučení. Svůj zájem realizoval v podobě pořádání a účasti na nejrůznějších sym-

poziích, kongresech a setkáních. Předsedal mnohým antropologickým kongresům např. v roce 1961 v Mikulově, v roce 1965 a 1979 v Brně. V roce 1980 se v Brně konal II. mezinárodní kongres Evropské antropologické asociace jemuž dr. Jelínek opět předsedal. Předsedou se stal i při mezinárodních antropologických kongresech dr. Aleše Hrdličky⁶³⁾ v roce 1983 a 1987.

Jako odborník ve svém oboru byl zván i na konference antropologů v zahraničí např. do Paříže, Londýna či Švédska. Setkával se se skutečnými velikány tohoto vědního oboru a není divu, že se dr. Jelínek mezi ně lehce začlenil. Jeho antropologické objevy a poznatky se rozšířily i za hranice naší země a nebylo výjimkou, když jeho jméno a citace byly zmiňovány v zahraniční odborné literatuře.

4. Publikace, rozhlas, televize

Výsledky výzkumů i průběhy konferencí chtěl dr. Jelínek prezentovat veřejnosti. Využil k tomu různé sdělovací prostředky - tisk, televizi i rozhlas.

Na jeho kontě můžeme napočítat zhruba 250 publikovaných článků, příspěvků a monografií v českém, anglickém, německém nebo francouzském jazyce. Z těch nejvýznamnějších monografií můžeme jmenovat např. **„Atlas pravěkého člověka“** s ilustracemi proslulého malíře Zdeňka Buriana, který byl vydán ve 14 zemích ve 36 vydáních a získal si oblibu u široké veřejnosti; **„Střecha nad hlavou“**, kde popisuje počátky lidské architektury; monografii **„The Great Art of Early Australians“** předložil dr. Jelínek jako habilitační práci a publikoval ji široké veřejnosti. Dílo

vychází z jeho studií skalních maleb a rytin.

V roce 1959 založil monografickou publikační řadu „**Anthropos**“, prosadil obnovení vydávání časopisu „**Anthropologie**“ a přeměnil ho na periodikum mezinárodní, jež vychází dodnes. O píli a odhodlání tohoto autora svědčí následující úryvek z jeho vzpomínek: *"Časopis Anthropologie měl a stále má své nároky. Vychází třikrát ročně a uveřejňuje původní vědecké práce ve světových jazycích - v angličtině, francouzštině, němčině a ruštině. Kromě toho má obsáhlou rubriku recenzí literatury a zpráv. Kdo tuto práci sám nedělal, těžko si představí, co je s ní spojeno. Skrývá se za ní práce pozdních večerů, sobot a nedělí. Je to však činnost, která přináší radost a uspokojení."*⁶⁴⁾

Vedle ryze vědeckých prací psal dr. Jelínek i studie populárně naučné. Často mu tato forma bývala vytýkána, ovšem on se popularizace nebál. Poznatky z vědeckých výzkumů a nové teorie chtěl vysvětlit a podat v přijatelné formě i čtenářům laikům, kteří neměli tak rozsáhlé znalosti jako jeho odborní kolegové. Nutno dodat, že i tímto si dr. Jelínek získal oblibu u široké veřejnosti.

Ve spolupráci s Československou televizí natočil řadu seriálů, z nichž největší pozornost vzbudil 10dílný seriál "Hledání původu lidstva".⁶⁵⁾

Dr. Jelínek byl velmi váženou osobností, jeho přínos, činy a skutky oceňovali všichni odborníci v daných oborech. Za svůj život získal řadu medailí a ocenění. Z těch nejdůležitějších bych jmenovala např. medaili Aleše Hrdličky, státní vyznamenání Za zásluhy o výstavbu, Pešinovu medaili nebo medaili Univerzity

J. E. Purkyně.

IX. ZÁKLADNÍ ÚDAJE V DATECH

Narozen: 6. února 1926 v Brně

Zemřel: 3. října 2004

Bydliště: od svého narození žil nepřetržitě v Brně

1. Vzdělání:

- 1945 - 1949 Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně.
- 1949 Vypracování rigorózní práce v oboru fyzické antropologie na PřF MU pod vedením Prof. V. Suka. Získání titulu RNDr.
- 1948 - 1951 Postgraduální studium kulturní antropologie a archeologie na FF MU v Brně.
- 1950 - 1951 Postgraduální studium anatomie LF MU v Brně.
- 1959 Obhajoba kandidátské práce „Anthropologie der Bronzezeit in Mähren“. Získání titulu CSc.
- 1964 Obhajoba doktorské disertační práce „Anthropologie der jüngeren Steinzeit“. Získání titulu Dr.Sc.
- 1993 Udělení titulu prof. pro obor antropologie.

2. Praxe:

- 1948 - 1950 etnografické oddělení MM
- 1950 vedoucí oddělení pro diluvium MM (později Ústav Anthropos)
- 1958 - 1969 ředitel Moravského muzea v Brně
- 1962 - 1964 předseda regionálních muzeí ICOM - UNESCO

- 1964 - 1971 předseda poradního výboru ICOM - UNESCO
1971 - 1977 prezident ICOM - UNESCO
1978 - 1986 vedoucí Ústava Anthropos
1990 - 2002 vědecký poradce v MZM

3. Pedagogická praxe v Čechách

- 1960 - 1972 externí učitel antropologie a muzeologie
na FF UJEP v Brně
1965 - 1975 externí učitel antropologie PŘF Univerzity Karlovy
v Praze
1991 - 1992 externí učitel antropologie (docent) na PŘF MU
v Brně
1992 - 1993 paleoantropologie a paleolitické umění na PŘF MU
v Brně
1990 Organizace postgraduální mezinárodní školy Paleo-
anthropologie při katedře Anthropologie MU ve spo-
lupráci s Ústavem Anthropos Moravského muzea, Uni-
verzity Bordeaux I, Francie a s nadací Tempus.

4. Přednášky vyžádané v zahraničí:

- 1976 Nobelovo sympozium, Bofors, Švédsko: Taxonomická
problematika Homo erectus.
Bordeaux I Universita: Mladeč a nejstarší Homo sa-
piens ve střední Evropě.
Musée de l'Homme Paříž: Umění gravettienu na Mora-
vě.

- 1977 Stockholm Universita, Historical museum: Vývojové postavení evropských neandrtálců.
Upsala, Lund: Homo erectus v lidském vývoji.
Bad Schandau: přednáška na antropologickém symposiu.
- 1988 Varšava, Národní muzeum: přednáška o antropologii.
Mexico, Anthropologické muzeum: Umění gravettienu.
Liege, Universita: Vývojové postavení středoevropských neandrtálců
- 1989 Madrid, Universita Complutense a Universita Alcalá de Henares: Přednášky o Homo erectus, o středoevropských neandrtálcích a o antropologii severní Austrálie.
Madrid, Archeologické muzeum: Paleolitické umění a vizuální komunikace.
Turin, paleoantropologický kongres: Homo erectus nebo Homo sapiens?
- 1990 Bruxelles Universita: Populace gravettienu a Nové nálezy z moravského gravettienu.
Miláno, Přírodovědecké muzeum: Nové objevy skalních rytin centrální Sahary.
Nice - Mt. Bego: Rituály doby bronzové ve stř. Evropě.

5. Vědecké práce, výzkumy v terénu a zahraniční expedice

- 1950 - 1957 Účast na terénních výzkumech doby bronzové na Moravě (Blučina, Hradisko u Kroměříže, Rataje, Bez-

- měrov, Hulín, Zaječí, Stolová hora).
- 1954 - 1978 Účast na terénních výzkumech - antropologie Starých Slovanů (Staré Město, Rebešovice, Mikulčice, Sady, Modrá).
- 1958 Výzkum nálezu Brno II.
- 1960 - 1964 Výzkum osídlení neolitu na Moravě.
- 1961 - 1964 Výzkum stratigrafie Mladečských jeskyní s ohledem na antropologické nálezy.
- 1961 Expedice do Guineje, spojená s vybudováním Národního Muzea v Conakry.
- 1969, 1973 Příprava a realizace vědecké expedice do Arnhemské země, Severní Austrálie.
- 1971 Studium loveckých etnik na východní Sibiři.
- 1972, 1974 Studium skalních rytin a maleb - výpravy do Alžír-ska.
- 1976 - 1981 Studium skalních rytin a maleb - opakované výpravy do centrální Sahary spojené s vybudováním Národního muzea v Tripolli.
- 1973 - 1976 Tři výpravy do Iránu spojené s budováním muzea v Semnanu.
- 1975 - 1982 Účast na terénních výzkumech období neolitu - Vedrovice.
- 1984 Účast na terénních výzkumech doby bronzové - Ceza-vy.
- 1986 Účast na terénních výzkumech doby bronzové - Velimi u Kolína.
- 1987 Studium loveckých populací - výprava k Laponcům

do Finnmarken, sev. Norska, Švédsko.

1992 Účast na terénních výzkumech období neolitu - Vedrovice.

6. Tituly, hodnosti, členství ve vědeckých společnostech

1949 jmenování doktorem přírodních věd - RNDr.
1959 jmenování kandidátem věd - CSc.
1964 - 1971 člen vědecké rady Univerzity J. E. Purkyně v Brně
1969 udělena vědecká hodnost DrSc.
1971 člen Asociace Evropských Antropologů
1971 - 1977 prezident ICOM - UNESCO
1972 - 1989 předseda čs. Antropologické společnosti při ČSAV
1990 čestný člen čs. Antropologické společnosti při ČSAV
1980 - 1983 prezident Evropské Antropologické Asociace
čestný člen ICOM - UNESCO
čestný člen Royal Society of Antiquaries
čestný člen Asociace Evropských Antropologů
člen Brocovy antropologické společnosti v Paříži
člen Union of the Biol. Sciences
člen Sardské vědecké společnosti
člen prehistorické soc. Ariège
1992 jmenován docentem pro obor antropologie
1993 jmenován profesorem pro obor antropologie

7. Kongresy - pořádání a předsednictví

- 1961 předseda kongresu čs. antropologů v Mikulově
1965 předseda kongresu čs. antropologů v Brně
1971 předseda generální konference ICOM v Paříži
1974 předseda generální konference ICOM v Kodani
1979 předseda kongresu čs. antropologů v Praze
1980 předseda kongresu Evropské Antropologické Asociace
1980 předseda generální konference ICOM v Moskvě
1983 předseda I. kongresu A. Hrdličky
1987 předseda II. kongresu A. Hrdličky
1991 předseda mezinárodního muzeologického sympozia

X. VÝBĚR Z MUZEOLOGICKÉ LITERATURY BIBLIOGRAFIE DR. JELÍNKY

- Proč Anthropos? *Almanach vlastivědné práce MM v Brně*. Brno: Moravské muzeum, 1961. s. 64-65.
- *Průvodce expozicí o původu a vývoji člověka*. 1. vyd. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství Praha, [1964].
- K otázce budoucnosti velkých muzeí. *Časopis Národního muzea - oddíl přírodovědný*. CXXXIII, č. 2, 1964. s. 65-69.
- *Historie ústavu a expozice ANTHROPOS v Brně: pamětní tisk Moravského musea v Brně k slavnostnímu otevření stálé expozice o původu a vývoji člověka Anthropos*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1964.
- Muzeologie a její výuka na vysokých školách. In: *Sborník materiálů prvního muzeologického sympozia Brno - 1965*. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1966. s. 5 - 7.
- O nutnosti výuky muzeologie a muzeografie. *Vlastivědný věstník moravský*, 1967, roč. XIX., č. 2., s. 251 - 257.
- 1818 - 1968, 150 let Moravského musea. *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales*, 1969, roč. LIII./LIV., s. 1 - 8.
- The Anthropos Institute, Moravian Museum, Brno. *Museum*, 1969, vol. XXII, 1., s. 1 - 9.
- Muzea v současné společnosti. *Muzeologické sešity*, 1970, II. s. 3-8.
- Museums and the World of Today. *ICOM News*, 1970, 23, 1. s. 2 - 4, 38 - 40.
- Nouvelle exposition pour 150e anniversaire du Musée de Moraviae, Brno. *Museum*, 1971, vol. XXIII. 1. s. 70 - 75.

- Museums and Environment: conclusion. *Museum*, 1973, vol. XXV, 1/2. s. 112 - 115.
- The Moravian Museum, Brno. *Museum*, 1973, vol. XVII, No. 1, s. 50 - 56.
- Der Internationale Museumsrat und die Entwicklung der internationalen Zusammenarbeit der Museen. *Neue Museumskunde*, 1978, Jrg. 21, 3, s. 163 - 166.
- 30 let Ústavu Anthropos. Hledání původu a vývoje člověka. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1980.
- Z historie ústavu a pavilonu Anthropos. In: 25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987, s. 9-27.

XI. ZÁVĚR

Při psaní diplomové práce jsem vycházela zejména z archivních pramenů. V archivu Moravského zemského muzea jsem studovala materiály vztahující se jednak k samotné osobě dr. Jelínka a jednak k době, kdy budoval pavilon Anthropos a působil ve funkci ředitele organizace. Osobní data, životopisy a opponentské posudky jmenovaného jsem získala v Archivu Masarykovy univerzity. Ovšem ne vždy bylo snadné najít konkrétní doklady a ne vždy se mi to podařilo. Díky ochotě a obětavosti archiváře MZM Mgr. Jana Obrovského jsem získala část informací, které se pro tuto diplomovou práci daly využít. Při sběru materiálů jsem oslovila i samotný Ústav Anthropos, ovšem tam se mi nepodařilo najít materiál v požadovaném rozsahu.

Obrátila jsem se i na pamětníky dr. Jelínka, tzn. osoby, které s ním byly v přímém kontaktu a které s ním spolupracovaly. Velkou pomoc pro mě znamenaly rozhovory s panem Oldřichem Neužillem, kastelánem pavilonu Anthropos. Jeho osobní vzpomínky, rady a doporučení mi pomohly nejenom popojít o další krok dál ve zpracovávání diplomové práce, ale díky nim jsem si dokázala udělat představu o dr. Jelínkovi z té lidské stránky, o člověku, který se oddal svému profesnímu životu, často až na úkor života osobního.

Dalším pramenem poznání pro mě byla setkání i s jinými jeho kolegy - např. s PhDr. Alenou Mizerovou; prof. PhDr. Vladimírem Podborským, DrSc.; doc. PhDr. Karlem Valochem, DrSc.; PhDr. Slavomírem Brodesserem a prof. RNDr. Rudolfem Musilem, DrSc.

Rozlišit práci dr. Jelínka z hlediska muzeologického a an-

tropologického nebylo vždy snadné. Oba dva směry se jeho životem prolínaly a souvisely spolu. Cílem bylo zaměřit se na dokumentaci jeho činů, které byly podstatné pro rozvoj muzeologie a muzeografie. Osnovu diplomové práce jsem pojala dle jednotlivých celků, ve kterých dr. Jelínek působil a do kterých výrazně zasáhl, tzn. Moravské zemské muzeum - budování Anthroposu, účast na současné rekonstrukci pavilonu, rekonstrukce budov a nová koncepce muzea; založení katedry muzeologie na UJEP; působení v ICOM; zahraniční expedice; pedagogická činnost a vědeckovýzkumná činnost v oblasti antropologie. V příslušných kapitolách jsem se snažila pozvednout, zdůraznit a vysvětlit přínos dr. Jelínka pro muzejní prostředí či muzeologii. Pro srozumitelnost podávám přehled základních údajů v datech, výběr z muzeologické literatury bibliografie dr. Jelínka a obrazové přílohy.

V této práci jsem se zaměřila zejména na činy prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc., které zapříčinily významné změny v oblasti českého a světového muzejnictví, jeho názory a postoje. Cílem bylo podat ucelený, jasný a srozumitelný pohled na tohoto muzeologa, antropologa a profesora. I když jsem nikdy neměla tu čest dr. Jelínka osobně poznat, věřím, že se mi zadaného cíle podařilo dosáhnout. Čtenář tak dostává možnost vytvořit si obraz o člověku, jež se postupně stává legendou českého muzejnictví. Především na nás, současné generaci, leží významný úkol předávat jeho odkaz dál z pokolení na pokolení a naplnit jím samotným užívané heslo "PER ASPERA AD ASTRA" (přes překážky ke hvězdám). Věřím, že touto diplomovou prací jsem alespoň částečně napomohla k předání jeho odkazu dalším lidem a tím pootevřela dveře

pro zmiňovaný „výstup ke hvězdám“.

RESUMÉ

Prof. RNDr. Jan Jelínek, DrSc. je neodmyslitelně spjat s Moravským zemským muzeem. Působil se o výstavbu nového pavilonu Anthropos v Pisárkách, ve funkci ředitele změnil strukturu a celkovou koncepci muzea, prosadil založení brněnské katedry muzeologie, zúčastnil se několika zahraničních expedicí, po dvě funkční období byl prezidentem ICOM, přednášel na několika vysokých školách atd. Jak významně a hluboce zasáhl do vývoje českého a světového muzejnictví popisuje tato diplomová práce s názvem "Prof. RNDr. Jan Jelínek, DrSc. - muzeolog".

ODKAZY A POZNÁMKY

¹⁾ OLIVA, Martin. Profesor Jan Jelínek zemřel. *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales*, 2004, roč. LXXXIX., č. 1/2. ISBN 80-7028-238-X, ISSN 0323-0570. s. 291.

²⁾ Krátce po vzniku samostatného Československa se v roce 1919 podařilo tehdejšímu prezidentovi T. G. Masarykovi založit v Brně středisko vysokoškolské výuky. Od tohoto počátku nesla univerzita, v té době se čtyřmi fakultami (Právnícká, Lékařská, Přírodovědecká a Filozofická), název po svém zakladateli - Masarykova univerzita.

Ovšem ne vždy tomu bylo tak. Po únorovém převratu v roce 1948 a následných očistech studentstva i pedagogického sboru byla zrušena Právnícká fakulta a Pedagogická fakulta, založená v roce 1946, byla odloučena. Zcela nejužšího rozsahu ve své historii dosahovala univerzita v srpnu 1960, kdy vládním nařízením pozbyla svého původního jména a bylo jí určeno označení Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Brně.

Následně se univerzita alespoň částečně dočkala svého zvelebení. V roce 1964 získala zpět Pedagogickou fakultu a r. 1969 byla obnovena Právnícká fakulta. Rok 1968 a následná normalizace ovlivnila další vývoj a působení univerzity na dalších dvacet let.

Po listopadové revoluci roku 1989 univerzita zažila svůj nebývalý rozkvět. Původní jméno bylo univerzitě navraceno v roce 1990 a v následujících letech byly zřízeny další fakulty: Ekonomicko-správní, Fakulta informatiky, Fakulta sociálních studií a Fakulta sportovních studií. *Historie Masarykovy univerzity*. [online].

Brno: Masarykova univerzita, 2006. [cit. 2006-04-07]. Dostupné na <http://wwwdata.muni.cz/to.cs/history/history.asp>.

³⁾ Citováno z: HAŠEK, Vladimír, NEKUDA, Rostislav, UNGER, Josef. *Ve službách archeologie III. Sborník k 75. narozeninám Prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc.* Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, Nitra: Archeologický ústav Akademie věd Slovenské republiky, 2001. ISBN 80-7275-029-1. s. 7.

⁴⁾ MU, archiv; Fond A 6, Přírodovědecká fakulta, kart. 26/3. Návrh na udělení titulu profesora v oboru antropologie.

⁵⁾ OLIVA, Martin. Profesor Jan Jelínek zemřel. *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales*, 2004, roč. LXXXIX., č. 1/2. ISBN 80-7028-238-X, ISSN 0323-0570. s. 292.

⁶⁾ Moravské zemské muzeum neslo ve svém vývoji několik názvů, které se odvíjely především od jeho vlastníka. Při svém vzniku v r. 1817 dostalo název po svém zakladateli císaři Františku I. - „Františkovo muzeum“. Muzeum užívalo tento název více než 80 let, až do roku 1900, kdy vlivem politických událostí a jejich následných změn přešlo do vlastnictví markrabství Moravského a správu převzala Moravská muzejní společnost. Tato změna s sebou přinesla mj. i jiný název organizace - „Moravské zemské muzeum“. Další velká změna postihla muzeum v roce 1949, kdy vláda rozhodla o zrušení zemských úřadů a muzeum převedla do státní péče, konkrétně pod správu ministerstva školství, věd a umění. Bylo pojmenováno „Moravské muzeum“. Po pádu komunistického režimu přešlo muzeum pod ochranná křídla ministerstva kultury a v r. 1991 se vrátilo ke svému předešlému názvu „Moravské zemské muzeum“, jež používá dodnes. *K poznání a slávě země*, 1. vyd. Br-

no: Moravské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-7028-183-9. s. 9, 23, 47, 57.

⁷⁾ *K poznání a slávě země*, 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-7028-183-9. s. 46.

⁸⁾ *diluvium - starší období a útvar čtvrtohor, tj. nejmladší geologická doba, v níž vznikl člověk*. In: KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1995. s. 121.

⁹⁾ JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s. 12.

¹⁰⁾ Prof. dr. Karel Absolon (1821 - 1897) byl vnukem známého krašovského badatele a archeologa MUDr. Jindřicha Wankela, jež ho přivedl na vědeckou cestu výzkumů jeskyní Moravského krasu. Prof. dr. Karel Absolon byl kustodem zoologického oddělení Moravského zemského muzea, prováděl archeologické výzkumy stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích, kde r. 1925 objevil proslulou Věstonickou Venuši. Prosadil a sám se podílel na výzkumu a zpřístupňování jeskyní Moravského krasu. Jeho jméno je dodnes ceněno a jednou z dnešních stálých expozic MZM je „Památník Prof. Karla Absolona“, který přibližuje život a dílo tohoto významného archeologa a speleologa.

¹¹⁾ JELÍNEK, Jan: *Historie ústavu a expozice ANTHROPOS v Brně: pamětní tisk Moravského musea v Brně k slavnostnímu otevření stálé expozice o původu a vývoji člověka Anthropos*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1964. s. 7.

-
- ¹²⁾ ABSOLON, Karel. *Výzkum diluviální stanice lovců mamutů v Dolních Věstonicích na Pavlovských kopcích na Moravě. Budování musea a ústavu Anthropos v Brně*. 1. vyd. Brno: Moravská knihtiskárna polygrafie v Brně, 1945. s. 27.
- ¹³⁾ KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1995. s. 29.
- ¹⁴⁾ JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s. 10.
- ¹⁵⁾ tamtéž, s. 11.
- ¹⁶⁾ Citováno z osobního rozhovoru s doc. PhDr. Karlem Valochem, DrSc., dne 5. 4. 2006.
- ¹⁷⁾ JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. s. 12. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. s. 12.
- ¹⁸⁾ tamtéž, s. 13.
- ¹⁹⁾ BRODESSER, Slavomír. Pavilon Anthropos v novém. *Vlastivědný věstník moravský*, 2006, roč. LVIII., sešit 1, ISSN 0323-2581. s. 62.
- ²⁰⁾ Ing. arch. Evžen Šteflíček patřil k velmi plodným architektům. Vycházel z tradičního architektonického pojetí a směřoval k proslulému modernímu funkcionalismu. Podle jeho návrhu byl v letech 1955 - 1957 vybudován pavilon F a H a klasicistní zámeček na brněnském výstavišti či hotel Myslivna.

-
- ²¹⁾ BRODESSER, Slavomír. Pavilon Anthropos v novém. *Vlastivědný věstník moravský*, 2006, roč. LVIII., sešit 1, ISSN 0323-2581. s. 63.
- ²²⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s 14.
- ²³⁾ MZM, archiv. Fond II - 4 MM, K 77, korespondence.
- ²⁴⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s. 20.
- ²⁵⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s. 18.
- ²⁶⁾ *Pavilon Anthropos*. [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2006. [cit. 2006-06-14]. Dostupné na <http://www.mzm.cz/mzm/expozice/anthropos.html>.
- ²⁷⁾ Citováno z: BRODESSER, Slavomír. Pavilon Anthropos v novém. *Vlastivědný věstník moravský*, 2006, roč. LVIII., sešit 1, ISSN 0323-2581. s. 65.
- ²⁸⁾ *Pavilon Anthropos*. [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, 2006. [cit. 2006-06-24]. Dostupné na <http://www.mzm.cz/mzm/expozice/anthropos.html>.
- ²⁹⁾ Osobní rozhovor s doc. PhDr. Karlem Valochem, DrSc., dne 5. 4. 2006.

³⁰⁾ NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně. Stručný přehled historického vývoje.* Příloha Vlastivědného věstníku moravského č. 2 - 3., 1. vyd. Brno: Moravské museum ve spolupráci s Musejním spolkem v Brně, 1969. s. 43.

³¹⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. 1818 - 1968, 150 let Moravského musea. *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales.* 1969, roč. LIII./LIV. s. 1.

³²⁾ *K poznání a slávě země*, 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 2002. ISBN 80-7028-183-9. s. 49.

³³⁾ Dnešní expozice MZM Mendelianum je umístěna na Údolní ul. Je zde umístěna výstava Svět buněk, Kód pro rozmanitost životů a zahrádka s Mendelovými experimenty. V bývalém klášteře na Starém Brně nyní působí samostatné Mendels museum s expozicí přibližující život Johanna Gregora Mendela na zdejším opatství.

³⁴⁾ Citováno z: ŠULEŘ, Petr. Jan Jelínek - ředitel. *PER ASPERA AD ASTRA. Odkaz prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc. (6. 2. 1926 - 3. 10. 2004) - setkání věnované dr. Jelínkovi* dne 9. února 2005 v Moravském zemském muzeu. Písemně zaznamenáno Bc. Kateřinou Pospíšilovou, archiv autorky.

³⁵⁾ Citováno z: PERNES, Jiří. Dvacet let práce metodicko-muzeologického oddělení Moravského muzea v Brně 1963 - 1983. *Acta Musei Moraviae. Scientiae sociales.* 1983, roč. LXVIII., s. 261.

³⁶⁾ Zbyněk Zbyslav Stránský před tím působil ve funkcích ředitel Krajského muzea Pražského kraje v Poděbradech, vedoucí muzejního kabinetu KNV v Praze a vedoucí odboru společenských věd v Muzeu Vysočiny v Jihlavě.

³⁷⁾ NEKUDA, Vladimír. *150 let Moravského musea v Brně. Stručný přehled historického vývoje*. Příloha Vlastivědného věstníku moravského č. 2 - 3., 1. vyd. Brno: Moravské museum ve spolupráci s Musejním spolkem v Brně, 1969. s. 47.

³⁸⁾ Jaroslav Helfert (1883 - 1972) byl významným odborníkem v oblasti muzeologie a památkové péče. V roce 1909 se stal sekretářem Moravského zemského muzea v Brně, vedl oddělení moravské lidovědy a oddělení výtvarného umění. Během svého působení se snažil o vybudování konkrétní programové koncepce, prosazoval nové směry v oblasti výstavnicví, prezentace, kladl důraz na souvislosti mezi jednotlivými skupinami sbírkových předmětů podle vědeckého hlediska. Prosazoval ujasnění vztahů MZM s ostatními muzejními institucemi a snažil se o celkovou reorganizaci ústavu. V čele MZM stál až do r. 1939, kdy ho okupační správa odvolala z funkce a uvěznila do Terezína. I přes podlomené zdraví se v r. 1946 vrátil do ředitelské funkce a v roce 1948 odešel do důchodu. BRODESSER, Slavomír. *Vzpomínka na Jaroslava Helferta. Vlastivědný věstník moravský*. 2002, roč. LIV, sešit 2, ISSN 0323-2581. s. 204 - 206.

³⁹⁾ Citováno z: MZM, archiv; Fond II - 4 MM, K 319, *Výuka muzeologie na filozofické fakultě UJEP, její vývoj a další perspektivy*.

⁴⁰⁾ STRÁNSKÝ, Zbyněk, Zbyslav. *Sborník materiálů prvního muzeologického sympozia Brno - 1965*. 1. vyd. Brno: Moravské museum, 1966. JELÍNEK, Jan. *Muzeologie a její výuka na vysokých školách*. s. 5.

⁴¹⁾ Citováno z: tamtéž, s. 6.

-
- ⁴²⁾ Iniciátorem a formovatelem výuky muzeologie na Univerzitě Karlově v Praze byl doc. dr. J. Neústupný. STRÁNSKÝ, Zbyněk, Z. Podstata muzeologie a její zařazení do vysokoškolského studia. In: STRÁNSKÝ, Zbyněk, Z. *Sborník materiálů prvního muzeologického symposia Brno - 1965*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum, 1966. s. 15.
- ⁴³⁾ Citováno z: MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. A I, kart. 8. Korespondence.
- ⁴⁴⁾ MU, ÚAM FF, oddělení muzeologie, archiv; Finanční podíly MU a MM na zabezpečování výuky muzeologie.
- ⁴⁵⁾ Citováno z: MZM, archiv; Fond II - 4 MM, K 239. Návrh na zajištění výuky muzeologie na fakultách UJEP ve smyslu Zásad jednotné soustavy vzdělávání osvětových pracovníků.
- ⁴⁶⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. Muzeologie a její výuka na vysokých školách. In: STRÁNSKÝ, Zbyněk, Z. *Sborník materiálů prvního muzeologického symposia Brno - 1965*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum, 1966. s. 6.
- ⁴⁷⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s. 17.
- ⁴⁸⁾ Citováno z: SOFKA, Vinoš. Vzpomínka na Jana Jelínka. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*, 2004, č. 6, ISSN 1213 - 2152. s. 17.
- ⁴⁹⁾ STRÁNSKÝ, Zbyslav, Zbyněk. In Memoriam Jana Jelínka. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*, 2004, č. 6, ISSN 1213 - 2152. s. 16.

⁵⁰⁾ Citováno z: SOFKA, VINOŠ. Vzpomínka na Jana Jelínka. *Věstník Asociace muzeí a galerií České republiky*, 2004, č. 6, ISSN 1213 - 2152. s. 17.

⁵¹⁾ ICOM mission. [online]. Paříž: ICOM, 2006. [cit. 2006-06-24]. Dostupné na <http://icom.museum/mission.html>.

⁵²⁾ SOUČKOVÁ, Jana. Jan Jelínek - muzeolog. *PER ASPERA AD ASTRA. Odkaz prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc. (6. 2. 1926 - 3. 10. 2004) - setkání věnované dr. Jelínkovi dne 9. února 2005 v Moravském zemském muzeu. Písemně zaznamenáno Bc. Kateřinou Pospíšilovou, archiv autorky.*

⁵³⁾ v překladu: Studium vývoje a role skalního umění u australských lovců a sběračů. Vyšla jako 25. svazek knihovny Anthropos.

⁵⁴⁾ JELÍNEK, Jan. *Objevy nejstaršího umění centrální Sahary*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum v Brně, 1980. str. 10.

⁵⁵⁾ Citováno z: KUDEĚLKOVÁ, Lenka, MIZEROVÁ, Alena. *Architekt Ivan Ruller: ohlédnutí k životnímu jubileu*. 2. vyd. Brno: Vysoké učení technické v Brně, nakladatelství VUTIUM, 2005. ISBN 80-214-2908-9. s. 53.

⁵⁶⁾ MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. C VIII, kart. 36/1. Hodnocení pedagogické a vědeckovýzkumné činnosti RNDr. Jana Jelínka, DrSc. na jmenování profesorem pro obor antropologie.

⁵⁷⁾ Citováno z: MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. C VIII, kart. 41/6. Zápis z habilitačního řízení dr. Jelínka.

⁵⁸⁾ Citováno z: MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. C VIII, kart. 36/1. Posouzení přednášky doc. RNDr. Jana Jelínka, DrSc. - dopis Prof. Jana Beneše.

⁵⁹⁾ Citováno z: MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. C VIII, kart. 36/1. Zápis z Řízení ke jmenování profesorem.

⁶⁰⁾ DOČKALOVÁ, Marta. Jan Jelínek - antropolog. *PER ASPERA AD ASTRA. Odkaz prof. RNDr. Jana Jelínka, DrSc. (6. 2. 1926 - 3. 10. 2004) - setkání věnované dr. Jelínkovi dne 9. února 2005 v Moravském zemském muzeu. Písemně zaznamenáno Bc. Kateřinou Pospíšilovou, archiv autorky.*

⁶¹⁾ PODBORSKÝ, Vladimír, a kol. *Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-2933-1. s. 3.

⁶²⁾ MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. C VIII, kart. 36/1. Hodnocení pedagogické a vědeckovýzkumné činnosti RNDr. Jana Jelínka, DrSc.

⁶³⁾ Aleš Hrdlička byl významný antropolog a bojovník proti rasismu. Vyvrátil názor o dělení ras (lidstvo má dělit na vyvolené a podřadnější rasy podle barvy pleti a původu). *Osobnosti*. [online]. Humpolec: Městské kulturní a informační středisko v Humpolci, 2006. [cit. 2006-06-24]. http://www.infohumpolec.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=200040&id_org=200040&id=6169&p1=2328&p2=&p3.

⁶⁴⁾ Citováno z: JELÍNEK, Jan. Z historie Ústavu a pavilonu Anthropos. In: *25 let pavilonu Anthropos 1961 - 1986. Sborník ze slavnostního zasedání 5. listopadu 1986*. 1. vyd. Brno: Moravské muzeum - Ústav Anthropos v Brně, 1987. s. 21.

⁶⁵) MU, archiv; Fond A 1, Rektorát, sign. C VIII, kart. 36/1.
Hodnocení pedagogické a vědeckovýzkumné činnosti RNDr. Jana Je-
línka, DrSc.